

DEÁK ÁGNES

Besúgólisták a neoabszolutizmus korából*

A neoabszolutizmus korszakával foglalkozó korabeli visszaemlékezések állandó toposza az, hogy besúgók hada figyelte az állampolgárok magánéletét éppúgy, mint a köztereken való megnyilvánulásait. Ezt a toposzt aztán átvette a történeti szakirodalom is, anélkül azonban, hogy e témát szisztematikus feldolgozták volna. A vizsgálat lehetséges forrásai az ún. besúgólisták, melyekre nem mostanában figyelt fel a történettudomány. Az itt tárgyalandó névsorok egyikéről, mely Vörös Antal iratai között maradt fenn a Magyar Országos Levéltárban, mind Beksics Gusztáv, mind pedig Berzeviczy Albert megemlékezett az 1850-es évekről szóló történeti összefoglalójában, s úgy tűnik, egyikük sem vonta kétségbe annak hitelességét.

Beksics szerint „a pesti rendőrség titkos könyvébe mindjárt 1850-ről több százra menő denuncians neve foglaltatott; különösen a bel- és Lipótváros hemzsegett a földadóktól. A Terézvárosban is számos spiczli lakott. A Ferencvárosból azonban Vörös irataiban csak négy nevet említ. Ugy ezek – mint a többi denuncias nevét feleslegesnek tartjuk közölni, habár köztük állítólag egy magyar báró is szerepelt.”¹ Beksics kijelentése azonban két ponton is homályos. Egyrészt mintha azt sejtetné, hogy ő maga is látta a pesti rendőrségnek ezt a bizonyos „titkos könyvét”, hiszen a Vörös Antal-féle listán „csupán” 121 név szerepel, pusztán annak alapján több száz denunciánsról beszélni mindenképpen durva pontatlanság lenne. Másrészt viszont azzal, hogy azt írja, a listán „állítólag” szerepelt egy magyar báró is, mintha ennek ellenkezőjére utalna, hacsak nem a lista hitelességével kapcsolatban akarta volna finoman éreztetni kétségeit Beksics.

Berzeviczy Albert ekképpen szól minderről, forrásként szintén a Vörös Antal-féle listára hivatkozva: „A főváros ez időben hemzsegett a hivatásszerű denunciánsoktól; a pesti rendőrség könyvében a Bel-, Lipót- és Terézvárosból összesen 110 olyan polgár embert és hivatnokat tartottak nyilván, a kik állandó titkos híradói voltak a rendőri hatalomnak.”²

Az 1920-as évek elején mindenekelőtt az újságíró Tábori Kornél nevéhez fűződött az államrendőrség magyarországi működésével foglalkozó publikációk sora. Tábori 1921-ben megjelent könyvében sok apróságot közölt egy évvel korábbi bécsi levéltári kutatásai alap-

* Az államrendőrség működésére vonatkozó kutatásaimat a következő szervezetek támogatása tette lehetővé: Fonds zur Förderung wissenschaftlicher Forschungen (Bécs) Lisa Meitner ösztöndíja, Osztrák–Magyar Akcióprogram Alapítvány, Országos Tudomány Alap (OTKA T 26354), Magyar Ösztöndíjtanács, Habsburg kori Kutatások Intézete. Köszönöm támogatásukat, valamint köszönöm Pajkossy Gábornak e kézirat első változatához fűzött észrevételeit.

¹ Beksics Gusztáv: *I. Ferencz József és kora*. In: *A magyar nemzet története*. Szerk. Szilágyi Sándor. 10. köt. Budapest, 1898. 492. A Vörös Antal-féle listán egyébként két báró is szerepel: Bánffy Pál báró, aki 1848-ban Pest városi bizottsági tag volt, és Laffert Antal báró (1789–1860) cs. kir. kamarás.

² Berzeviczy Albert: *Az abszolutizmus kora Magyarországon*. 1. köt. Budapest, 1922. 156.

ján a titkosrendőrség 19. századi magyarországi működéséről. Kutatásai azonban meglehetősen szétszórtak maradtak, nem is törekedett átfogó kép felrajzolására. Ráadásul az általa felfedett besúgók megnevezésével is igencsak takarékosan bánt, minden bizonnyal azért, mivel – ahogy a hagyatékában fennmaradt egy levele bizonyítja – tervezte egy másik könyv megjelentetését, amely kis életrajzokat tartalmazott volna a kompromittált besúgókról.³ Ezek után az emigrációban tevékenykedő besúgókon kívül könyve név szerint az 1849 utáni időszakból egyedül Szekrényessy András, a pesti országos főtörvényszék helyettes elnökének nevét említette meg.⁴ Kézírtos feljegyzéseiben azonban – a már Berzeviczy és Beksics által említett lista mellett – szól Tábori egy másik listáról is, amelyet talán a fővárosi könyvtárban talált (az eredeti forrásmegjelölést azonban a kéziratban áthúzta), s a közölt információk alapján világos, hogy az itt a későbbiekben ismertetendő másik, általunk majd „hetvenhetes listá”-nak nevezett névsor egy variánsát láthatta: „A rendőri levéltárban [eredetileg tehát: a fővárosi könyvtárban] találtam egy listát; hetvenhat pesti spicli szerepel rajta, 1849-től 1860-ig ezüst pénzben kapott fizetéssel együtt, s a nevek javarészt árulkodó jelentések alatt is láttam később a Hof-archivban [eredetileg: a bécsi levéltárban]. Van köztük olyan, akiről ezt tán senki el nem hinné, akad köztük későbbi polgármester, sőt igazságügyminiszter, ott van Thaisz Elek, a későbbi főkapitány és Luft Rézi, a hirhedt mulatóhely csillaga [eredetileg: király nője], Egressy színész és Gáll E[duard]. cs. és kir. Komiszárius, aki egymaga 185 magyart jelentett föl és 18-at akasztófára is juttatott.”⁵ „A pesti kémrendszer” címmel megjelent cikkében viszont Tábori az általa ott közölt, 27 fő nevét tartalmazó listáról („A cs. és kir. titkos policiához tartozó, Pest és Buda-városában működő, úgynevezett spiclik névsora, ezüstpénzben járandó évi fizetésükkel”), mely az előbb említett 77 fős lista elemeiből épül fel, már határozottan azt állítja, hogy az „hatósági bizalmas helyről tűnt el”, s csak megemlíti a bővebb, 77 fős lista létét.⁶

A Magyar Nemzet hasábjain azután 1977 tavaszán érdekes eszmecsere zajlott a Janus Pannonius Múzeumban (Pécs) található két lista kapcsán Kiss Károly, Buzinkay Géza, Katona Tamás, majd Bajzik László tollából.⁷ Az egyik névsor a „Hajnau Tábornoknak hodolatosokat nyilvánították a következők” kezdetű lista, a másik pedig „A bétsi cs.:k: titkos Poliziához tartozó Buda és Pest városában mai napig működő úgynevezett Spitzlik névsora és azoknak évenkénti járandó fizetésük ezüst pénzben”. Kiss Károly hitelesnek tekintette mindkét listát, a második, hetvenhét nevet tartalmazó névsor keletkezését 1860–1866 közé datálta, annak hitelességét mind a listán, mind Tábori Kornél említett könyvében feltűnő Szekrényessy András tényleges besúgó voltára alapozta. Mindazonáltal ő is utalt a lista kö-

³ Tábori Kornél levele „Igen tisztelt direktor úr” megszólítással, Budapest, 1928. dec. 17. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (a továbbiakban: OSZK Kt) Tábori Kornél és Pál hagyatéka, Fond 160/74. ff. 83–84.

⁴ „Egy kiváló magyar kém” c. fejezet. Tábori Kornél: *Titkosrendőrség és kamarilla. Akták-adatok a bécsi titkos udvari és rendőrségi levéltárból*. Bevezetőjét írta: Marczali Henrik. Budapest, 1921. 260–264.

⁵ OSZK Kt Fond 160/74. f. 163. A színész Egressy Gábor neve azonban a lista egyetlen általunk ismert változatában sem szerepel, annak ellenére, hogy tudjuk, még törökországi emigrációs időszakában valóban kapcsolatban állt a titkosrendőrséggel. Tábori itt minden bizonnyal emlékezetből, s így hibásan sorolta fel a neveket.

⁶ Tábori Kornél: *A pesti kémrendszer*. Világ, 14. évf. 76. sz. 1923. ápr. 5.

⁷ Kiss Károly: *Történelem villanófényben*. Magyar Nemzet, 33. évf. 55. sz. 1977. márc. 6.; Buzinkay Géza: *Történelem villanófényben*. Uo. 65. sz. 1977. márc. 18.; Katona Tamás: *Történelem villanófényben*. Uo. 89. sz. 1977. ápr. 17.; Bajzik László: *Az „Asbóth-féle” konfidens lista és más abszolutizmus kori besúgók*. Uo. 35. évf. 278. sz. 1979. nov. 28.

rüli „bizonytalanságok”-ra: a rendőrség nyilvánvalóan nem állíthatta össze ezt a magyar nyelvű listát, ráadásul az összeállító a listán szereplőkre vonatkozó helytelenítő megjegyzéseket is beleillesztett a szövegbe, tehát az hivatalos összeírás nem lehet. A vita többi résztvevője a lista hitelességét illetően mind kételyeinek adott hangot. Buzinkay Géza kifejtette: a titkosrendőrség munkatársai többségének kiletét máig homály fedi, az országban keringő spicililisták „félinformációkon, mendemondákon és önkényes bosszún” alapultak. Keletkezésüket egyrészt az 1850-es évtized elejére teszi (mondván, Pákh Albert 1854-ben már fel szólalt ellenük), majd szerinte egy évtizedre eltűntek, s 1865–1866-tól kezdve újra forgalomba kerültek. Ekkoriban születhetett a szóban forgó lista is. Katona Tamás szintén „érdemesnek, de nem szavahihetőnek” minősíti a listát, keletkezését 1864 körülre, a Somogyi–Jámbor-féle, illetve a Nedeczky–Beniczky-féle szervezkedés felszámolását követő időre teszi.

A hitelességet illetően felmerült kételyek ellenére is érdemes alaposan megvizsgálnunk mind a három szóban forgó listát. Mindenekelőtt a következő kérdésekre kell választ adnunk: mikor születtek a listák; kik állíthatták össze és milyen célból; kik szerepelnek a listákon; mennyire tekinthetők hitelesnek azok?

A „százhuszenegyes” lista

Vörös Antal az 1830-as években Wesselényi Miklós báró közvetítésével került kapcsolatba a Kossuth-családdal, 1841–1842-ben a Pesti Hírlap szerkesztőségében dolgozott, 1848–1849-ben Kossuth hivatali magánlevéltárnokaként működött. A szabadságharc után börtönbe került, 1850-ben Somogy megyébe költözött, s a későbbi évtizedekben a megyei közéletben vett részt.⁸ Már az 1840-es évektől kezdve módszeresen gyűjtötte a Kossuth pályájához és életútjához kapcsolódó iratokat, azok tágabb kereteként más kordokumentumokat is, s ezt folytatta 1849 után is. Hagyatéka őrzi azon neoabszolutizmus kori történeti források másolatait, újságcikk-kivágatokat, saját egykorú feljegyzéseit, melyeket valamely későbbi időpontban kronológiai rendben bemásolt jegyzetfüzeteibe. Ezen feljegyzések között található a „A’ pesti policia titkos könyvében bejegyzett pesti denunciánsok névlajstroma – 1850-ből” című feljegyzés, mely összesen 121 nevet tartalmaz kerületi beosztásban.⁹ Hagyatékából nem tudjuk nyomon követni, mikor került Vörös birtokába a lista, erre vonatkozóan semmiféle támpont nem áll rendelkezésünkre. Feljegyzései sem igazítanak el bennünket e tekintetben, de az sejthető, hogy Vörös valamilyen kapcsolatban állt a hazai politikai szervezkedések egyes személyiségeivel, s az 1850-es években többször járhatott Pesten. 1853 őszén például felkereste az akkor már külföldre szökött, a korona megtalálásában informátorként közreműködő, korábban szintén Kossuth bizalmasának számító Wargha István feleségét.¹⁰

A lista címe már önmagában elgondolkodtató. A pesti rendőrigazgató, Joseph Worafka, aki korábban is a pesti rendőrigazgatóság tisztviselője volt, ugyanis 1860 őszén úgy nyilatkozott, hogy egyetlen kivétellel (feltételezhetően 1852-ben) ilyen lista soha nem készült.¹¹

⁸ Vörös Antalra vonatkozóan lásd: *Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december*. S. a. r. Pajkossy Gábor. Budapest, 1989. 13–14.

⁹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) R 123 Vörös Antal hagyaték, 2. tétel 1761. füzet: Történeti adatok kivonatokban, másolatokban és jegyzetekben, 166. sz.

¹⁰ MOL R 123 2. tétel 1761. füzet, 165. sz.

¹¹ Worafka jelentése Mecséry rendőrminiszterhez, Pest, 1860. nov. 25. Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA), Ministerium des Äußern, Informationsbüro (a továbbiakban: IB), BM Akten 7274/1860.

S valóban, az államrendőrség Bécsben fennmaradt aktái között nem található egyetlenegy ilyen jellegű összeírás sem. Ugyanakkor a bécsi katonai parancsnokság iratai között fennmaradt egy vaskos kötet „A bizalmi férfiak jegyzéke” (*Verzeichnis der Vertrauensmänner*) címmel 1849 tavaszáról, melynek szerkezete sok tekintetben emlékeztet a mi listánkra, amennyiben városrészenkénti bontásban tárgyalja a „bizalmi férfiakat”. Lényeges különbség azonban az, hogy házzámonként rendezett ez a nyilvántartás, 1–10 házzámonként nevez meg egy bizalmi férfit, foglalkozás-megjelöléssel és lakcímmel.¹²

Wildner Antal Budapest-történeti kutatásaiból tudjuk, hogy Szentiványi Vince pest-budai kerületi polgári biztos 1849. szeptember 29-i rendeletében arról értesítette Koller Ferencet, Pest város ideiglenes polgármesterét, hogy a városkapitányságnak alárendelve bel- és lipótvárosi, terézvárosi, józsefvárosi és ferencvárosi alkapitányságokat állítanak fel, s a rendkívüli állapot idejére bevezetik a Bécsben már fennálló ún. megbízotti rendszert. Mellékei a megbízottak névsorát – mint írja, sokan önként ajánlkoztak –, utasításukat, s megbízza a polgármestert, hogy „a bizalmi férfiak intézetéhez” kinevezett egyéneket tisztükről értesítse, utasításukat kézbesítse, s mind az alkapitányi hivatalokban alkalmazottakat, mind őket tiszti eskü letételére a tanács elé rendelje. Arra is utasítást ad, hogy a megbízottak szükség esetén meghatalmazó levelük felmutatása után bármely őrhelyen katonai segédletet vehetnek igénybe. A tanács október 11-i ülésén tárgyalta és vette tudomásul a rendeletet.¹³ Az alkapitányságok feladatkörét az irat a következőképpen határolja körül: idegenrendészet, útlevéles beszállásolások kezelése, közrend fenntartása, azaz rendfenntartói és államrendőrségi teendőkkel egyaránt felruházott szervekről volt szó, melyek „külső” munkatársai voltak a megbízottak.¹⁴

Az iratban említett névsor azonban – Vörös Károly kutatásai szerint – már 1867 körül sem volt fellelhető a fővárosi levéltárban.¹⁵ Megtaláltuk viszont Szentiványi Vince iratai között azt a lista összeállításának előzményeivel és a bizalmiak számára készült utasítással együtt. Szentiványi 1849. július 24-én elrendeli Koller számára, hogy „a város minden részben és kerületeiben oly polgári egyéneket, kiket mind jó szellemük, mind pedig vagyonbeli állapotuk a jó rend fenntartásában való részesülésre és felügyelésre az általános közbizalomnál fogva ösztönszerűleg is kötelez, s kik e szent és üdvös cél elérésében részükről is közremunkálni magukat szívesen felajánlani hajlandók, mint bizalmi férfiakat minél nagyobb számban kijelelni s az ily polgári egyéneknek elkészült névjegyzékét – azon külön jegyzéssel, kik és hányon leendenek a város külön s mely kerületeiben mint a belbéke s törvényesen [!] rend fenntartására ügyelendő bizalmi férfiúk (*Vertrauensmänner*) alkalma-

¹² „Verzeichnis der Vertrauensmänner.” Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Militärgouvernement Wien, Bd. 92.

¹³ Szentiványi Vince utasítása Koller Ferenchez, Buda, 1849. szept. 29. (német nyelvű), Budapest Főváros Levéltára, IV. 1303.a, Pest városi tanács közigazgatási iratok 735/1849. és Pest városi tanácsülés jegyzőkönyve, 1849. október 11., uo.; ismerteti: Dr. Wildner Ödön: *Buda és Pest közigazgatásának története az 1849–1865. évi abszolutizmus és provizórium alatt*. 1. köt. Statisztikai Közlemények, 87. köt. (1937) 3. sz. 69. és *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*. Szerk. Vörös Károly. Írta Spira György – Vörös Károly. (=Budapest története IV.) Budapest, 1978. 126. A vonatkozó rész Vörös Károly munkája; Spira György: *A pestiek Petőfi és Haynau között*. Budapest, 1998. 637–638.

¹⁴ Az alkapitányságokból jöttek létre hamarosan a rendőrkerületi biztosságok, Pesten már csak három: Bel- és Lipótváros, Terézváros, József- és Ferencváros számára. Dr. Flaxmayer József: *Budapest közigazgatási szervezete és alkalmazottai 1686-tól 1872-ig*. Statisztikai Közlemények, 79. köt. (é. n.) 4. sz. 144.

¹⁵ *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*, 126.

zandók – nékem mielőbb felterjessze”.¹⁶ Koller augusztus 27-én készít részletes előterjesztést, melyben javaslatot tesz az alkapitányságok létrehozására, mellékeli a bizalmiak javasolt névsorát, valamint az azok számára készített, német nyelvű utasítás tervezetét. Az akta tartalmazza ezen kívül a Buda városába javasolt bizalmiak listáját is: „Jegyzék azon Buda főváros polgárainak, kik Ő Méltósága Szent-Iványi Vincze kir. biztos út által mint csendbiztosok kinevezettek”, azaz e bizalmiakra a „csendbiztos” lehetett a korabeli hivatalos elnevezés. Az utasítástervezet értelmében a bizalmiak a rájuk bízott utca területén belül a hatalom bizalmasaiként felügyeltek a rendre és biztonságra. A lakosságra igyekeztek hatni annak érdekében, hogy az belássa a lázadás hátrányait, a helyreállított rend és „törvényes hatalom” előnyeit, el kellett magyarázniuk az 1849 márciusában oktrojált alkotmány áldásait. Meg kellett értetniük, hogy a város ostromállapot alatt áll, melynek tartama csak attól függ, hogy a lakosság milyen magatartást tanúsít. A törvénytelen plakátokat kötelesek voltak eltávolítani, a rémhírek terjedését megakadályozni, azok terjesztőit meggyőzni helytelen viselkedésükről. Különösen éberem szemmel kellett tartaniuk a kávéházakat és vendéglőket. Szükséges esetben a katonai városparancsnokság közreműködésével közre kellett működniük a rendet és nyugalmat megzavarók letartóztatásában, ennek érdekében egy meghatalmazotti igazolással (*Vollmachtskarte*) látták el őket. A bizalmiak tehát egyszerre voltak az új politikai kurzus propagátorai és hirdetői, valamint rendőri szervei, a „felsőbb-ség kisegítői” (*Hilfsmänner der Obrigkeit*). A néptanítói hevületben a tervezet még azt is feladatul róttá volna számukra, hogy munkanélküli egyénre találva őt „nyomatékosan dolgoosságra és tevékenységre utasítsák, kioktassák arról, hogy a munka és a tevékenykedés nemcsak kenyeret biztosít, hanem az erőkhöz mért elfoglaltság a test egészségének feltétele”. A tervezet utolsó paragrafusa hangsúlyozta, hogy a bizalmiaknak tisztüket „méltósággal, mérséklettel és nyugalommal” kell ellátniuk, nem léphetnek fel önkényes bírói szerepben.¹⁷

A végleges, minden bizonnyal Szentiványi által átrostált utasításszöveg aztán jóval rövidebb lett, szinte teljesen kimaradtak belőle a népnevelői feladatok, erősödtek viszont a megfigyelői funkciók. Például belekerült a szövegbe a következő megfogalmazás: „Továbbá a bizalmi által lakott városrészbe érkező idegenekre és a magyar kormányhoz előszeretettel ragaszkodó ottlakó helyiekre éber szemmel figyeljenek maguk is, illetve beavatott lakótársak útján tartsák szemmel azokat, s ha gyanúsnak mutatkoznak, jelentsék azt a városparancsnokságon.”¹⁸

A mellékelt német nyelvű listán („A bizalmi emberek jegyzéke”) 138 fő neve szerepel, mégpedig kerületenkénti bontásban: a Belvárosban: 41 fő, a Lipótvárosban: 34 fő, Terézvárosban: 47 fő, Józsefvárosban: 12 fő, Ferencvárosban: 4 fő, feltüntették rajta az illetők

¹⁶ Szentiványi Vince utasítása Koller Ferenchez, Buda, 1849. júl. 24. MOL D 77 Szentiványi Vince pest-budai kerületi főbiztos iratai 1849:5.

¹⁷ „... selbe zur Arbeitssamkeit und Thätigkeit nachdrücklich zu verweisen, und sie belehren, daß Arbeit, und Betriebsamkeit nicht nur Brod verschafe, sondern der die den Kräften angemessene Beschäftigung auch die Gesundheit des Körpers bedinge.” Koller Ferenc jelentése Szentiványi Vincéhez, Pest, 1849. aug. 27. (német nyelvű) MOL D 77 1849:861.

¹⁸ „Ferners auf die in der Stadttheilen, wo der Vertrauensmann wohnt ankommenden Fremden, und auch hierortige, welche der ungarischen Regierung mit Vorliebe angehängen, ein wachsame Auge selbst, und durch vertraute Mitbewohner zu haben, dieselben, insoferne sie sich verdächtig zeigen, dem Stadthauptmannamte anzugeben.” Szentiványi Vince utasítása Koller Ferenchez, 1849. szept. 29., melléklet: „Instruktion für die Vertrauensmänner” MOL D 77 1849:1585–1586.

foglalkozását és pontos lakhelyét.¹⁹ A névsorban túlnyomórészt céhmestereket, kereskedőket, vendéglőtulajdonosokat találunk, akik valóban a helyi társadalom tekintélyes és vagyosabb tagjai voltak, jelentős részük 1848 előtt már polgárjoggal rendelkezett.²⁰

A lista áttanulmányozása után kétségtelen az, hogy a Vörös Antal hagyatékában található névsor „ősforrásával” van dolgunk.²¹ A Vörös Antal-féle másolatban azonban a nevek magyaros alakjukban szerepelnek, sok helyen csak vezetéknévvel találunk, nagyon ritkán foglalkozásnevet is (azok túlnyomórészt megegyeznek a Szentiványi-féle listán szereplő foglalkozás-megjelölésekkel), de lakcímeket egyáltalán nem, továbbá a bel- és lipótvárosi neveket ez a névsor egyesítve tartalmazza. A nevek összevetése után a Szentivány-féle lista 138 személyéből egyértelműen azonosítható 102 fő a Vörös Antal-féle listán (ezek mindegyikénél a kerületi megjelölés is azonos). De ezen túlmenően is azonosíthatunk neveket, ha tekintetbe vesszük a másolati lánc során becsúszni szokott másolati tollhibákat: Az eredeti listán szereplő Meiszl Samuelből így lesz Mandl Samu, Lázits Lazarból Lusitz László, Kubinyak Franzból Nubenák Ferdinánd, Ladomerszki N-ből Ledomitski, Prekonich Adamból Ihrukovics J., Tognio Ludwigből pedig Bogner Lajos, hogy a Fischer–Frescher típusú elírásokat ne is vegyük számba. Ezek alapján feltételezhető, hogy Vörös Antal már egy többszörös másoláson átesett forrást jegyzett le. Nem derül ki a tanácsülési jegyzőkönyvből, hogy a kinevezett bizalmiak listáját az ülésen felolvasták-e, de mivel a megbízólevél kiküldése is a polgármesteri hivatali apparátuson keresztül történt, könnyen kiszivároghatott az intézmény s annak munkatársainak híre.

A lista tehát hiteles, ha nem is pontos. De nem klasszikus értelemben vett fizetett rendőrségi besúgókat tartalmaz, hanem „társadalmi megbízottakat”, akik feladata az volt, hogy éberen figyeljenek. De hogy a Szentiványi-féle listán szereplők közül ki teljesített valóban szolgálatokat, azt megállapítani nem tudjuk, annál is inkább, mivel – ahogy az Szentiványi iratából kiderül – „csak” sokan, tehát feltételezhetően nem mindnyájan ajánlkoztak önként e feladatra.²² Mellettük számoltak a rendőrség szervezésénél ügynökök alkalmazásával is, hiszen az alkapitányságok szervezéséről készült összefoglalójában Koller maga is arról

¹⁹ „Verzeichniß der Vertrauens Männer.” MOL 77 1849:1585–1586.

²⁰ Vö. Illyefalvi I. Lajos – Pallos Jenő: *Pest sz. kir. város polgárai 1686–1848*. Budapest, é. n. [1940] 1–2. rész

²¹ Spira György idézett munkájában már felvetette a lehetséges kapcsolatot az 1849-es összeírás és a későbbi besúgólisták között. Spira: *A pestiek*, 637.

²² Vörös Károly összefoglalója e tekintetben nem pontos, mivel azt sugallja, mintha az érintettek mindegyike önként ajánlkozott volna. *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*, 126. Elszórt adataink vannak: Erlsbeck Ferenc susztermester, pesti tanácsnok 1858-ban Kempen rendőrminisztertől korábbi érdemeire hivatkozva pénzügyi segílyt kér, vagy, ha lehetséges, „bármely bizalmi posztra való alkalmazást”. Megbízható voltát Joseph Protmann pesti rendőrigazgató is megerősítette. HHStA, IB BM 4569/1858. Lázits Lázár szintén bizonyíthatóan több ízben is szolgáltatott információkat. Egy alkalommal például jelentette Karl Geringer bárónak, a polgári ügyek császári biztosának, hogy az Aranykéz Vendéglőben egy társaság sok a jelenlegi rendszerrel szemben ellenséges dalt énekelt, sőt egyikük március 15-ét éltette. Egyúttal jelzi, a város nyugalmát zavarják a nagy számban itt tartózkodó politikai amnesztáltak, ahogy szerinte a lakossággal fraternizáló olasz katonákat is el kellene innen vezényelni. Lázits Lázár levele Geringerhez, dátum nélkül (1850. nov., német nyelvű). MOL D 51 Karl Geringer báró, a magyarországi polgári ügyek teljhatalmú császári biztosának iratai, 1850:1915. Tognio Lajos, a pesti egyetem tanára szintén küldözgetett jelentéseket 1849–1850-ben Eduard Podolskynak, a III. hadseregparancsnokság rendőri osztálya vezetőjének. MOL D 36 A III. hadseregparancsnokság rendőri osztályának titkos iratai, 5. cs.; Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL), Absz. kori iratok, III. hadseregparancsnokság, rendőri osztály iratai, 1850:247.

szólt, hogy „gyanús személyek állandó megfigyelésére szükség szerint rendőrügynököket” (*Polizei Agenten*) kell majd alkalmazni az utcák felügyeletét ellátó rendfenntartó alakulatok mellett.²³ A bizalmiakat tehát a hatóságok maguk is külön kategóriaként kezelték, nem tekintették rendőrügynöknek, de nem is voltak alkalmasak ilyen jellegű feladatokra, hiszen kifejezetten a „jószelleműek”, tehát a Habsburg-kormányzat iránt nyíltan elkötelezett lakosok közül választották ki őket. A bizalmiak a városi rendőrség, kapitányságok rendszeréhez kapcsolódtak, amikor a megalakuló pesti rendőrbiztosság, későbbi nevén rendőrigazgatóság átvette a városi kapitányságok korábbi feladatkörének nagy részét, a politikai rendőrségi ügyek átkerültek a rendőrigazgatóság hatáskörébe, a bizalmiak megbízatása ezzel valószínűleg megszűntnek tekintett.²⁴

A társadalmi megbízotti intézménnyel azonban találkozunk később is, 1860 végén az új városvezetés is kinevezi majd a maga „békebiztosait” („*constabler*”) hasonló feladatokra, igaz, a katonai asszisztencia intézménye nélkül.²⁵ S hogy a közvélemény pontosan tudta, hogy az 1849-es bizalmiak a neoabszolútizmus rendszerének kollaboránsai voltak, mutatja az is, hogy összesen négy személy került fel közülük (Fleischmann József – Terézváros, Gratzl Ferenc – Lipótváros, Günther Károly – Terézváros, Unger Antal – Belváros, Szacellári Demeter helyett pedig 1860-ban Szacellári György szerepelt a lipótvárosi József tér békebiztosai között) az 1860-as békebiztosok közé. Az 1860-as években találkozunk még a „rendbiztosi” intézménnyel, de ez már alapvetően mást jelölt: a városi kapitány által alkalmazott, havi zsolddal és egyenruhával ellátott rendfenntartó személyzet alkotta, a hasonlóság pusztán annyi, hogy a személyt itt is egy bizonyos körzethez rendelték hozzá, s azon belül mind a köztörvényes, mind a politikai bűncselekmények esetében ők jártak el.²⁶

A lista utóéletét tekintve érdemes figyelni arra, hogy úgy tűnik, széles körben nem terjedt a lakosság körében, hiszen jelenlegi ismereteink szerint csupán Vörös Antal hagyatékában maradt fenn, ami különösen feltűnő a másik lista nagy karrierjét és hosszú utóéletét ismerve. Vörös Károly szerint ugyan 1867 után, „később különböző másolatai kerültek forgalomba, meglepően hangzó nevekkal”²⁷, de nem látjuk bizonyítottan, hogy ezek a másolatok nem az általunk tárgyalt valamely másik, ezután tárgyalásra kerülő lista variációi voltak, sőt a „meglepően hangzó nevek” inkább ez utóbbi lehetőséget valószínűsítik.

A már említett másik két lista egyike, a Haynau tábornok elött 1849-ben állítólagosan hódoló polgárok nevével 1860 őszén Pesten keringő lista, amely szintén mutat bizonyos átfedéseket a csendbiztosok egykorú összeírásával. E lista keletkezéstörténetéről már jóval többet tudunk.

²³ Koller Ferenc jelentése Szentiványi Vincéhez, Pest, 1849. okt. 14. (német nyelvű) MOL D 77 1849:4446.

²⁴ Anton de la Motte átirata Augusz Antal báró pest-budai kerületi főispánhoz, Buda, 1851. jan. 7. MOL D 77 1851:381.

²⁵ Rottenbiller Lipót polgármester rendelete a békebiztosi intézmény életbeléptetéséről, Pest, 1860. dec. 13. Pesti Napló, 11. évf. 292-3257. sz. 1860. dec. 18. A rendelet kerületenként, azon belül utcánként nevezi meg az illetékes békebiztosokat. Királyi Pál közleménye a békebiztosok feladatairól. Uo. 12. évf. 18-3284. sz. 1861. jan. 22. Vö. Berzeviczy Albert: *Az abszolútizmus kora Magyarországon 1849–1865*. 3. köt. Budapest, é. n. 147.

²⁶ *Szolgálati utasítás a pestvárosi rendbiztosok számára. Dienstes-Instruktion für die Ordnungs-Kommissäre der Stadt Pest*. Pest, 1864.

²⁷ *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*, 126.

A Haynau előtt hódolók állítólagos listája

Az 1860. október 20-án kibocsátott októberi diploma átalakította az egész magyarországi politikai intézményrendszert, helyreállítva a régi kormányzéseket, újraszervezve a vármegyerendszert, s kilátásba helyezve új országgyűlés összehívását. A megelőző évtized politikai nyomása alóli szabadulás természetes módon az indulatok és érzelmek felszabadulását hozta magával. A „Bach-rendszer” gyűlölt intézményei sorában is kiemelt szerep jutott persze a rendőrségnek, de mindenekelőtt a rendőrségi besúgóknak. Miközben a bécsi rendőri hatóságok és a kormányzati pozícióba került magyar ókonzervatívok is a múlt nyomainak eltüntetésével, a bizalmas rendőrségi akták begyűjtésével és biztonságba helyezésével voltak elfoglalva, az ország közvéleménye, de mindenekelőtt Pest lakossága nyilvános leszámolást remélt a múlt rendszer rendőrségi informátoraival.²⁸ Ennek jegyében november közepe táján feltűnt egy kéziratban terjedő lista, amely a Julius von Haynau tábornagyról elnevezett 1849-ben állítólag egy díszalbummal hódoló személyek neveit tartalmazta, majd decemberben előbukkantak listák a rendőrségi besúgók állítólagos névsorával.

A spontán elégedetlenség fűtötte leleplezési láznak azonban akadt egy intézményes motorja, központja is: a Pesti Kaszinó, a hamarosan megváltozott elnevezés szerint Nemzeti Kör, mely megalakulását a határozati párti politikus, publicista Szilágyi Virgil kezdeményezte még az októberi diploma kibocsátása előtt. Első elnöke Kemény Zsigmond báró volt, 1862-ben már 1129 főt számlált tagjainak névsora. Az 1861. őszi tagnévsor azt mutatja, hogy a Kör az országgyűlésre odasereglett politikus elit, tekintélyes városi polgárok, illetve írók, művészek és egyetemisták szervezete volt, ahogy Vezzerle Gyula fogalmaz, „a budapesti társadalmi középosztály casinója”, melyet alapítói az 1848-as Ellenzéki Körhöz hasonló szerepre szántak, s hogy ezt hangsúlyozzák, székhelyül is ugyanazt az épületet választották.²⁹ Az alapszabály szerint minden hónap első csütörtök délutánján tartottak közgyűléseket, de a kör termei könyvtárral, hírlapokkal, tekeasztalokkal és étteremmel minden nap a tagok rendelkezésére állt.³⁰

Hogy lényeges szerepet töltött be ez az intézmény a „spicilisták” terjesztésében, három, különböző jellegű forrás is alátámasztja: Egyrészt Vezzerle Gyula [Viola] visszaemlékezése, aki maga is a Kör tagja volt ekkoriban: „Itt, a Nemzeti Körben colportálták az abszolút korszak titkos rendőreinek névsorát, mely azonban, némelyek lelkiismeretlensége folytán, ártatlanokat is sújtott.” E megjegyzése ellenére Vezzerle visszatekintve is jórészt hitelesnek tekintette a listákat. Arról is megemlékezett, hogy 1860 őszén az a javaslat is elhangzott a Körben, hogy a Haynau-listán szereplőket zárják ki a Körből.³¹

A másik bizonyítékunk Rottenbiller Lipót Kemény Zsigmond báróhoz intézett, a Pesti Naplóban aztán megjelent levele, melyben ekként fordul Keményhez a Haynau-listával

²⁸ Erről részletesen lásd: Deák Ágnes: *A besúgók és a közvélemény az 1860-as években*. Századvég, új folyam 39. sz. 2006. 1. sz. 3–28.; uő.: *Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban (1860–1861)*. Századok, 140. évf. (2006) 6. sz. 1551–1573.

²⁹ Vezzerle Gyula: *Gróf Teleki László. Ifjúkori emlékezések*. OSZK Kt, Fol. Hung. 1259. f. 5r. Hivatkozik rá: Farkas Katalin: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1867: A Csáky–Komáromy-féle szervezkedés*. Ph.D. dolgozat, ELTE, 2006. (kézirat) f. 35.

³⁰ *A Nemzeti Kör évkönyve 1860/1-re*. Pest, 1862.; *Magyarország különböző egyletei*. Statistikai Közlemények, szerk. Hunfalvy Pál. 4. köt. 1. füzet, Pest, 1862. 268.

³¹ *Visszaemlékezések. Korrajz az 1860–61-iki időszakról*. Irta Viola. Vác, 1878. 66., 111–113. Néhány évvel később, 1864-ben Vezzerle is abba a gyanúba keveredett, hogy a rendőrség ügynöke, egy névtelen feljelentő azzal gyanúsította, hogy a rendőrség megbízásából terjesztett forradalmi proklamációkat. Idézi: Farkas Katalin: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1867*, f. 97.

kapcsolatos vizsgálata végeztével: „Nagy [!] alkalmat vettem magamnak e vizsgálatom eredményeit méltósággal közölni, annak oka azon körülményben keresendő, hogy az említett albumban följegyzett egyének épen azon társulatban gyanúsítottak nagyobb mértékben, melynek elnökét méltóságodban van szerencsém tisztelni. Ennélfogva kérem tehát méltóságodat, hogy vizsgálatom eredményét a hazafi kebleknek lecsillapítására, és a becsületökben megtámadottaknak megnyugtatóására mind az elnökségéhez tartozó körben, mind a sajtó útján bölcs belátása szerint felhasználni méltóztassék.”³²

Egy 1860. december 19-i rendőri jelentés is megerősíti mindezt, megjelölve még egy másik „gócpontot”, a Fillinger kávéházat (Sebestyén utca; Fillinger János kávésa maga is szerepelt a belvárosi békebiztosok között, 1847–1849 között a Pilvax kávésa volt), amely főként az egyetemi ifjúság találkozóhelye volt. A jelentés szerint a Haynau előtti hódoló irat aláírói elleni hajsza valamelyest alábbhagyott, viszont megjelent egy lista az állítólagos rendőrbesúgókról, melyet „nemrégiben a Pesti Kaszinóban, azután pedig a Fillinger Kávéházban is felolvastak azon megjegyzéssel, hogy a lista autentikus és a rendőri hatóság egy személyétől származik”.³³

A két terjesztett lista ügye hamarosan bekerült a hírlapokba is, mégpedig egyes érintettek tiltakozása nyomán. Emmerling Károly, az István főherceghez címzett szálloda tulajdonosa, aki a spicilistákon szerepelt, december 14-én jelentetett meg nyilatkozatot a Pesti Naplóban, Deák Ferencre, Nyáry Pálra, Kemény Zsigmond báróra, Eötvös József báróra és Rottenbillerre hivatkozva állítja, „... én mint magyar, honom iránti kötelességeimet mindenkor becsületesen teljesítettem”.³⁴ 1860. december végén ugyanott Holovich Boldizsár nyilatkozata jelent meg, amely szerint már korábban is kérte a Pesti Naplót, hogy nyilatkozhasson arról, hogy bár neve szerepel a Haynau hódolók listáján, határozottan tagadja, hogy arról tudott volna. A lap szerkesztősége azonban, mondván, „ezen minden alap nélkül szűkölködő mende monda, fölszólalásomat meg nem érdemli”, lebeszélte erről. Most viszont, mivel már hivatalos vizsgálat is indult, szükségesnek érzi a tiltakozás nyilvános megjelentetését: „... e kutfőből meríthető s reám vonatkozó további pellengérezést egyszer mindenkorra rágalomnak nyilvánítok”.³⁵ Ezen hónapok érzelmileg fűtött hangulatára egyébként is jellemző, ahogy 1860 decemberében egymást érik a Pesti Naplóban a nyíltan és titokban terjesztett vádakkal szembeni önigazoló nyilatkozatok.³⁶ Minden bizonnyal nem volt ez elválasztható a Pest városi képviselőtestület és tisztikar ekkor zajló újjáalakulásától sem, az új képviselőtestület tagjainak listáját a Pesti Napló december 25-én hozta

³² Haynau Album. Pesti Napló, 12. évf. 1-3267. sz. 1861. jan. 1.

³³ Mecséry rendőrminiszter átirata Mailáth György tárnokmesterhez, Bécs, 1860. dec. 19. (német nyelvű): „... jüngst im Pesther Casino, dann auch im Fillinger'schen Kaffeehause mit dem Bemerkten vorgelesen worden, daß das Verzeichniß authentisch sei, und von einem Organ der Polizeibehörde herrühre.” MOL D 191 Magyar Királyi helytartótanács, elnökségi iratok, 8071.IV.a.1860. Említi: Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61)*. Budapest, 1967. 214. A Fillinger Kávéházról lásd: Gundel Imre – Harmath Judit: *A vendéglátás emlékei*. 2. kiad. Budapest, 1982. 189–190.

³⁴ Nyilatkozat. Pesti Napló, 11. évf. 289-3254. sz. 1860. dec. 14. Megemlékezett erről Vezzerle Gyula is memoárjában: *Visszaemlékezések*, 113.

³⁵ Holovich Boldizsár nyilatkozata, Pest, 1860. dec. 24. Pesti Napló, 11. évf. 299-3264. sz. 1860. dec. 28.

³⁶ Petrovics András nagyváradai városi tanácsos nyilatkozata. Pesti Napló, 11. évf. 289-3254. sz. 1860. dec. 14.; Jurenák Károly ügyvéd nyilatkozata, uo. 11. évf. 290-3255. sz. 1860. dec. 15., majd „Több ügyvéd” aláírással ellennyilatkozat, uo. 11. évf. 292-3257. sz. 1860. dec. 18.

nyilvánosságra. Talán az sem véletlen, hogy legalábbis a hírlapok hasábjain történő pengéváltások januártól kezdve már eltűnnek.

A város vezetése sem nézhette tétlenül a lakosságot izgalomban tartó listák terjedését. Az 1860 végén hivatalba lépő Pest városi ideiglenes polgármester, Rottenbiller Lipót december 14-i keltezéssel hirdetményt tett közzé: „A városban pár nap óta aláírásnélküli levelek küldöztetnek részint hozzám, részint egyes magánosokhoz, melyekben minden osztálybeli polgárok nemcsak gyanusíttatnak, hanem különféle fenyegetődzésekkel nyugalomtól is megfosztatnak. Hír szerint pedig oly névlajstromok keringenek, melyeken a gyanúsítottak pellengére állíttatnak ki. Ha ezen aljas gyanúsítgatás tovább harapódzik, maholnap tőle a legbecsületesebb hazafi sem lehetend biztos. [...] Nyílt sisakkal lépjenek tehát föl a vádlók s tények és bizonylatok alapján. Ellenben az álarcos gyanúsítgatók s koholt rágalmak terjesztői egyiránt legyenek a közmegvetés tárgyai.”³⁷ Ezzel párhuzamosan pedig hivatalos vizsgálatot indított a Haynau Albumot illetően, melynek eredményét a hónap végén hozta a sajtó tudomására: Kikérdezték a díszalbumot kiadó nyomda tulajdonosát és egykori alkalmazottait, hogy tisztázzák az album születésének körülményeit. Eszerint a Rókus kórház orvosa, Pluhovszki Ferenc, egy „morva ember” ötlete volt az egész, ő vitte be a kéziratot a nyomdába az egy császári „főtüzér” által írt üdvözlő költeménnyel és az állítólagos aláírók névsorával együtt. A nyomdászok biztosan állították, hogy a névsoron a nevek ugyanazon kéz aláírásával szerepeltek ábécé sorrendben, azaz nem autográf aláírások voltak. Rottenbiller felkérésére Haynau leánya is megerősítette, hogy az albumban csak nyomtatott nevek találhatók. Ezután a következtetés a következő volt: „Az illetők neveit tehát tudtokon kívül tették az albumba, s hogy ezek ártatlanok e dologban, az album végszáva is bizonyítja, hol ez fordul elő: »Fogadjá excellentiád kegyesen a Pestvárosa kerületében a mennyire csak lehetett, kipuhatolt, idejegyzett, igazán jóézelmu egyének jó akarátát.«”³⁸

A „Haynau Tábornoknak hódolatokat nyilvánították a következők:” felíratú lista „Pest 1849” keltezéssel a végén – hasonlóan a következőkben még részletesen tárgyalt állítólagos spicilistával együtt – Kiss Károly közlése szerint Batizfalvy István hagyatékában maradt fenn a Janus Pannonius Múzeumban.³⁹ Batizfalvy István (1824–1899) 1848-ban honvéd tiszt volt, 1852–1860 között Rozsnyón, majd 1860-tól a pest-budai evangélikus főgimnáziumban földrajz–történelem tanár, testvére, Batizfalvy Sámuel Pest ismert ortopéd gyógyásza, akit 1861-ben és 1867-ben Pest város bizottságának tagjává választották – „mellesleg” mindketten szerepelnek a Nemzeti Kör 1861. őszi tagnévsorában.⁴⁰

³⁷ Rottenbiller hirdetménye a sajtóban is megjelent, lásd például: Vegyes újdonságok. Magyar Sajtó, 6. évf. 289. sz. 1860. dec. 15. Közli: Dr. Wildner Ödön: *Buda és Pest közigazgatásának története az 1849–1865. évi abszolutizmus és provizórium alatt*. 2. köt. Statisztikai Közlemények, 88. köt. (1939) 1. sz. 23.

³⁸ Különfélék. Pesti Napló, 11. évf. 300–3265. sz. 1860. dec. 29.; *Haynau Album*. Uo. 12. évf. 1–3267. sz. 1861. jan. 1. Pluhovszki Ferenc még 1859-ben is a Rókus kórház orvosa volt, s neve – nem meglepő – szerepelt az 1849-es bizalmi férfiak listáján, az már azonban igen, hogy nem találjuk az ún. Haynau-lista általunk ismert változatán. *Staats-Handbuch der sämtlichen Verwaltungsgebiete des Königreiches Ungarn, für das Jahr 1859*. Wien, 1859. 5–9.

³⁹ Janus Pannonius Múzeum, Új- és Legújabbkori Történeti Osztály, I. 77. 333. Köszönöm Füzes Miklósnak, Radnóti Ilonának és Vonyó Józsefnek a két lista fénymásolatban való beszerzéséhez nyújtott segítségét. A listát mint a Haynaut hódolatuk kifejezése céljából személyesen is felkeresők névsorát kezeli, elemzi s a rajta szereplők közül jónéhányat meg is nevez: Spira: *A pestiek*, 662–665.

⁴⁰ Batizfalvynak magának is meggyűlt a baja a rendőrséggel 1862 tavaszán, az egy évvel korábban a népiskolák számára megjelent földrajz tankönyvének második kiadását ugyanis lefoglalták, mivel

A hagyatékában fennmaradt lista feltételezhetően valóban 1860–1861-ben került lejegyzésre, 273 fő nevét tartalmazza, számozva, nem szigorú ábécé sorrendben, bár az ábécé rend nyomai egyes szegmenseken belül felfedezhetők. 52 főt biztosan azonosíthatunk azon az 1849-es bizalmi listán szereplők közül, de láthatóan két különböző listáról van szó (ugyanakkor Pluhovszki nevének hiánya mutatja, hogy a rendelkezésünkre álló lista csak egy variánsa lehet a terjesztett névsornak – persze az Albumban szereplő nevek ismeretéknek hiányában nem tudjuk eldönteni, a terjesztett lista mennyiben felelt meg az Albumban ténylegesen szereplő neveknek), de talán a bizalmiak listája is alapul szolgálhatott 1849-ben az „igazán jóérmű egyének jó akarata”-nak „kipuhatolásá”-ra

A „hetvenhetes” lista

Kik is szerepeltek az 1860 végén terjesztett, a feltételezett spiclik nevét tartalmazó listákon? Pontos információink sajnos nincsenek erről, mivel csak egyetlen lista maradt ránk, melyet Mecséry rendőrminiszter fentebb már idézett átiratához mellékel, azon azonban, mint írja, csak „némelyek” neve szerepel a Pesti Kaszinóban és a Fillinger Kávéházban felolvasott listán szereplők közül. Ebben a névsorban összesen 39 fő nevét találjuk, de igencsak sietősen papírra vetve, a legtöbb esetben csak családnévet tartalmaz foglalkozás-megjelöléssel. Az itt felsorolt személyek közül 7 fő szerepelt a Vörös Antal-féle listán is (Bartl János, az Angol királynő szálló tulajdonosa, Hampel Antal tanár, Kern Ignác hentesmester, Murgács Márton kávé, Pfender Lajos játékarus, Pischinger Antal kávé, Ruhdorfer Lipót kereskedő), ezek mindegyike „csendbiztos” volt 1849-ben. Némileg nagyobb az egyezés az ún. Haynau-listával: 11 fő szerepel egészen biztosan mindkettőn (Ruhdorfer kivételével a fent nevezettek mellett Alkér városi tanácsnok, Eisele szabómester, Huszár kávé, Testori és Vass kereskedők, akik közül viszont senki sem szerepelt az 1849-es „bizalmiak” között⁴¹). A feltételezett besúgólista legalábbis részben valószínűleg szintén az 1849-es összeírás megszűltetésén alapult, ugyanúgy a helyi társadalom tekintélyeit foglalta magában: céhmestereket, kereskedőket, kávésokat és ügyvédeket, az arányokat tekintve nagy számban.

A rendőrminiszter teljesen légből kapottnak nevezte a listát – persze mindenképpen így nyilatkozott volna –, s kérte, szigorúan lépjenek fel terjesztői ellen. Hogy a korabeli közvélemény sem adott feltétlenül hitelt a listának, mutatja, hogy jónéhányan közülük (a már említett Emmerling Károly, Argauer Antal vagy Argauer József háztulajdonos, Camon Lőrinc és Haszlinger József kávéso, Macho Venose szabómester, Szapáry Antal vagy Szapáry Gyula gróf) feltűnnek az 1860. decemberi békebiztosi névsorban.

Azután évekig nem tudjuk követni a lista terjedését, hiszen a következő időpont, amikor újra hallunk róla, már 1867 tavasza. A szélsőbali eszmékkel rokonszenvedő Ludas Matyi májusban a következőket közölte: „Hát thodja Mihály bátya! különös liszta kering most

---

„... az egyes helyek megnevezésénél az 1848-ki forradalmi események és személyek mintegy dicsőítve említetnek”. Pálffy Mór gróf helytartó jelentése Forgách Antal gróf magyar kancellárhoz, Buda, 1862. márc. 14. MOL D 185 Magyar királyi udvari kancellária, elnöki iratok, 1862:202. Néhány nappal később viszont engedélyezték számára, hogy a majdan összeülő országgyűlés ideje alatt „Hongyülés” címen naponta megjelenő politikai napilapot indítson majd. Pálffy Mór gróf helytartó jelentése Forgách Antal gróf magyar kancellárhoz, Buda, 1862. márc. 21. MOL D 185 1862:221

⁴¹ Közülük Alkér Antal tanácsnokról tudjuk, hogy 1850-ben a közhangulatról jelentéseket küldött a III. hadsereg-parancsnoksághoz, melyekben esetenként konkrét személyekre is felhívta a hatóságok figyelmét. HL Absz. kori iratok, III. hadsereg-parancsnokság, rendőri osztály iratai 1850:340., 1850:374.; MOL D 36 5. cs.

kézről kézre a fővároban. Azt mondják, hogy a bécsi titkos policzajámtbul köldte valami becsölethes sreiber, ki kiirta magának a titkos fhekete künyvbül hatvanhét nem becsöletes magyar hazafiknak a czimeres nevét, kik azért hőztak rendesen ezer phüngü forintun kezdve egész üt ezer phüngüig. – zógi fünftausend Gulden – évi fizetést hallja khend, hogy a becsölethes hunfiak eláruljanak.”⁴² A „fekete könyv”, a Vörös Antal-féle lista „titkos könyv”-e, azaz a rendőrségi besúgók feltételezett hivatalos nyilvántartása feltűnt más sajtóorgánumban is. A pesti rendőrigazgatóság című cikkében az 1848 című lap például a következőket írja a már felszámolására készülő pest-budai rendőrigazgatóság épülete kapcsán: „A házat felmondták, s a szobákba, hol egy csomó elnyomott gondolat szelleme jár, talán valami békés polgári család fog beköltözködni, víg, nyájas arcok fognak ott mosolyogni, hol torzonborz rendőrhivatalnokok jártak-keltek, s talán épen a »feketekönyv« helyén tartja valamely hamis kis leány rózsásszalagu szerelmes leveleit.”⁴³ A rendőri akták kutatója számára ma már persze tudott, hogy „fekete könyv” soha nem létezett egyetlen rendőri hivatalban sem, hiszen a rendőrigazgatók igyekeztek a besúgóhálózat működésének nyomait minél gyorsabban eltüntetni, ráadásul – ahogy ezt már említettük – 1860–1861 fordulóján nagy méretű iratbegyűjtés és megsemmisítés folyt, azt követően pedig, ha lehet, még elővigyázatosabban jártak el a rendőri alkalmazottak, különösen igaz ez – nyilván a városban 1860–1861 fordulóján keringő bizalmi listák hatására is – a pesti rendőrigazgatóra. A kor embere azonban őszintén hitt a hiteles nyilvántartás létezésében, s hogy annak alapján lehetséges a hiteles rámutatás és megszügyenítés.

Nem véletlen persze, hogy 1867 tavaszán bukkannak elő ismét a besúgólisták. A készülődő, majd lejátszódó politikai kurzusváltás természetesen újra felbolygatta a közvéleményt, az 1860 végihez hasonló, érzelmileg felfokozott hangulatban fenyegető névtelen levelek jelentek meg a városban már az év elején, melyek alkalmanként persze besúgósággal is vádolták az illetőket.⁴⁴ Véltetően továbbstították a kedélyeket az új városi képviselőtestület és tiszti kar választása körüli politikai csatározások. Rottenbiller Lipót visszalépett a polgármester-jelöltségtől, így Szentkirályi Mór és Vidacs János versengett a posztért a Deák-párt, illetve a szélsőbal programjának jegyében. A Vidacs-tábor az agitáció egyik fontos elemévé tette a „feddhetetlen jellem” követelményét, s az országgyűlési választásokon befutott képviselők körében tapasztalható nemesi túlsúly ellensúlyozására Pest „polgári

⁴² Ludas Matyi, 1. évf 7. sz. 1867. máj. 19. Köszönöm Buzinkay Gézának, hogy erre a cikkre felhívta a figyelmemet. A lap két évvel később ismét visszatért a listára, az államrendőrség felállításának híret kommentálva ajánl „nehány kipróbált és szakképes individumot, kik már az absolutismus és provisorium alatt is mint titkos kémek (spitzlik) szolgálták a hazát”. Ezután húsz fő nevét közli évi fizetés megjelölésével, gondosan ügyelve arra, hogy felismerhetők legyenek a kissé eltorzított nevek mögött rejtett személyek („Gróf Fesletics Leó” – Gróf Festetics Leó, „Szeisz Elek” – Thaisz Elek, „Omerling foteltartó” – Emmerling Károly, „Hirnyögi János” – Török János, „Lebegő Tercsi” – Luft Rézi). Ludas Matyi, 3. évf. 14. sz. 1869. ápr. 11. 110. A listát említi: Buzinkay: *Történelem villanófényben*, i. m.

⁴³ A *pesti rendőrigazgatóság*. 1848, 1. évf. 10. sz. 1867. márc. 14.

⁴⁴ Worafka például 1867. január 2-án arról számol be, hogy pesti bélyegzővel ellátott anoním fenyegetőlevelet kapott több, szerinte a kiegyenlítést támogató polgár, például Hajós József királyi tanácsos, takarékpénztári igazgató, Havas Ignác orvos és Sztupa gyógyszerész, a városi tanács tagjai, Móroczt István, a Gazdasági Egyesület titkára. Mellékeli is az ez utóbbihoz eljuttatott levelet „Te érdemjeles Gazember, bitang honáruló” megszólítással. A levél szerint Móroczt „titoknoka, azaz spiclije” a „zsarnok kormányának”, s ezért nyilvános huszonöt botütéssel fenyegetik „bitang Gelics cimborájá”-val [azaz a valóban rendőrségi informátor Gelich Richárddal] együtt. HHStA, IB BM 20/1867.

elemére”, az „iparos osztályra” számított.⁴⁵ S persze nem hiányoztak a gyanúsítások sem. A sajtó beszámol például arról, hogy egy kávéházban fekete betűkkel sárga papíron nyomtatva a következő választási listát nyomták a vendégek kezébe: „Polgár mester Szentkirályi; alpolgármester Worafka, városkapitány Protmann”.⁴⁶ Az ekkoriban terjesztett spicilistán szereplők közül pedig néhányan aktív szerepet játszottak a választási küzdelmekben: Déry (Mráz) Mihály, a Rókus kórház plébánosa a Józsefvárosi választási bizottmány elnöke volt, Havas Ignác az országgyűlési képviselők választását intéző központi bizottmány elnöke, Medecz József a Szentkirályi-párt jelölő bizottmányának tagja volt. A végül megválasztott tisztségviselői, illetve városi képviselői karból összesen 10 fő neve szerepel ezen listán, köztük Thaisz Elek városi főkapitányé. Az sem lehet véletlen, hogy a feltételezett besúgók között megtaláljuk Rottenbiller Lipót nevét is. Halász Géza belvárosi tiszti orvos megbízásának megújításáról is ezekben a hónapokban folyt vita. Úgy véljük, a helyi választási küzdelmek lenyomata is jól kivehető a lista összetételén.

A tavaszi hónapok egyébként is a korábbi rendőri hivatalok felszámolásának időszakát jelentették, április végével beszüntették működésüket. A helyi rendőri hatóságok a hónap folyamán szélnek eresztették ügynökeiket, a legügyesebbeket azonban a bécsi rendőrmisztérium levelezőjének ajánlva. Bécsben is megrostálták a bizalmas levelezői hálózatot, bár ez csak „mellékesen” függött össze a magyarországi politikai fordulattal, a fő motívum az államháztartási egyensúly javításának jegyében a takarékoság volt, egyeseket elbocsátottak, de a legfontosabb levelezőket zavartalanul tovább alkalmazták.⁴⁷ Igen mozgalmas hónapok voltak tehát ezek rendőrségi szempontból is, amikor természetesen fordult a közönség figyelme a korábbihoz képest is intenzívebben a rendőrség felé.

E listából több variáns is ismerünk: egyrészt a Magyar Nemzet hasábjain lezajlott vita kiindulópontját képező listát, mely tehát Kiss Károly szerint Batizfalvy István hagyatékából származik: „A bétsi cs: k: titkos Poliziához tartozó Buda és Pest városában mai napig működő ugynevezett Spitzlik névsora és azoknak évenkénti járandó fizetésük ezüst pénzben”.⁴⁸

Thallóczy Lajos, a bécsi közös pénzügyminisztérium levéltárának akkori igazgatója, a minisztérium későbbi osztályfőnöke is bemásolt egy változatot naplójába 1887 októberében: „*Namensverzeichnis und jährliches Salair in Silber der zur Wiener k.k. Polizei gehörigen und noch jetzt in Pest-Ofen wirkenden sogenannten Spitzeln*”.⁴⁹ Thallóczy feljegyzése szerint e német nyelvű listát Frohner János szállodatulajdonostól kapta 1887-ben Bécsben mint „egy érdekes adalékot”, mely lajstrom „ugyan nem hivatalos, de hiteles azért”, s a lista végén datálásként az 1867-es év szerepelt. A lista címe maga nem tartalmaz

⁴⁵ A Vidacs párt választási programja. Magyar Újság, 1. évf. 13. sz. 1867. ápr. 16.; Egy szó a pestvárosi tisztújítás előtt. „i. S. Gy.” szignóval. Uo. 30. sz. 1867. máj. 7. A tisztújítási küzdelmekről lásd: Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig, 255.

⁴⁶ Hírharang c. rovat. 1848, 1. évf. 48. sz. 1867. ápr. 30. Erre a hírre a lap később is visszatér: „Mi vélekedésben lehet Vidacs pártja a pesti polgárság értelmiségéről, midőn az által hiszi félrevezethetni, hogy Szentkirályi nevét olyanokkal köti össze, melyekkel eddig még a gyanu sem merte érintkezésbe hozni?” A pesti polgárság kötelessége. 1848, 1. évf. 53. sz. 1867. máj. 5. Joseph Protmann a pest–budai rendőrigazgató az 1850-es években.

⁴⁷ Erről részletesebben lásd: Deák Ágnes: Egy régi rendszerváltás és az államrendőrség – 1867 (előkészületben)

⁴⁸ Janus Pannonius Múzeum (Pécs) Új- és Legújabbkori Osztálya, I. 77. 334.

⁴⁹ OSZK Kt, Quart. Hung. 2459. Thallóczy Lajos naplófeljegyzései, 1. köt. ff. 80–82. Vö. Angyal Dávid bevezetője. In: Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. Szerk. Angyal Dávid. Budapest, 1925. 91.

évszámmegjelölést, de Thallóczy feljegyzése szerint azzal kapta, hogy az az 1850-től 1854-ig működött spiclik nevét tartalmazza.

Egy újabb variáns bukkant fel a történet, genealógus Nagy Iván (1824–1898) hagyatékában „A' Bécsi Cs. K. titkos rendőrségnek 861ik év előtt 's utánna Buda-pesten tartózkodó fizetéses kémek (:Spitzlik:) névsorának eredeti fő könyvi kivonata” címmel.⁵⁰ Nagy Iván 1855 augusztusától az egyetemi könyvtár első hivatalos tisztje volt, s ekként Pesten élt, mégis, mint látni fogjuk, a hagyatékában található lista a névsor egy jóval későbbi, rontott változatát örökíti meg.

Végül a Hadtörténelmi Levéltár iratanyaga is megőrzött egy azonosítatlan eredetű változatot, amely mind címében („A' bécsi cs:k. titkos rendőrségnek 861 év előtt s utánna Buda-pesten tartózkodó fizetéses kémek (:spitzlik:) névsorának eredeti főkönyvi kivonata”), mind a nevek sorrendjét, írásmódját illetően a Nagy Iván-féle lista nagyon közeli rokona.⁵¹

Évtizedekkel később a névsor nyomtatásban is napvilágot látott. Az akkori ellenzék egyik orgánuma, a Magyarország című lap közölte azt 1905 őszén a Fejérváry-kormány ellenében szervezett megyei ellenállási mozgalom kellős közepén, nem mulasztva el a téma aktualizálását sem:⁵² „A bécsi cs. k. titkos Policziához tartozó Buda és Pest városokban a mai napig (1860.) működő ugynevezett Spiczlik névsora és ezeknek évenként járó fizetésük ezüst pénzben”.⁵³

Ezt követte aztán Tábori Kornél már említett, „A pesti kémrendszer” című újságcikke a maga 27 fős névsorával.

Rendelkezésünkre áll tehát összesen hat lista: négy kéziratos változat és két nyomtatott, beleszámítva ebbe a Tábori által közölt 27 fős névsort is. Ez utóbbi kivételével minden lista 76 számozott nevet tartalmaz (de egy esetben az apát és fiát egy sorszámmal vonja össze: „Emmerling dunaparti Hotel tulajdonos, de már elhalt, most fia helyettesíti”, ezért a lista végül is 77 fő nevét adja meg), minden különösebben látható rendezési elv nélkül sorolja fel a neveket, helyenként foglalkozás-megjelöléssel. A következő példáinkat a Batizfalvy-féle listából vesszük: „Zeilinger korcsmáros”, „Reisinger Lotteria vezető”, „Spitz Jeremiás gyűszűöntő”. De helyenként kis kommentárokkal is tarkítja a listát az összeállító: „Baier Károly pilvax kávéházbeli marquer, ki Jubalt és Sárközyt denunciálta, ki is végeztették az akasztófán”; „Báyr Károly városi őrnök, ki Jámbor Endre szabómestert denunciálta”. A nevek sorszámozva vannak (ebben kivételt képez a Nagy Iván-féle lista és a Hadtörténelmi Levéltár listája), sorrendjük mindegyik névsorban megegyező, az apróbb eltérések nyilvánvalóan a másolásakor elkövetett hibák, kihagyások korrigálásából származik csupán. A Tábori által közölt rövidebb lista viszont teljesen más sorrendbe állítja a neveket, sorszámozás nélkül. A nevek mellé rendelt évi fizetési összegek viszont minden listán ugyanazok, az egy-egy apró eltérés leginkább pusztán másolási hibát sejtet.

A listák közül a lejegyzés dátumát illetően minden bizonnyal a Batizfalvy-hagyatékban található áll a legközelebb az „ősforrás”-hoz, mutatja ezt például, hogy igen pontosak a névalakok. Teljes nevén szerepel 43 fő, pusztán családnévvel találunk 26 esetben, csak a ke-

⁵⁰ Nógrád Megyei Levéltár, Balassagyarmati Fiókleveletár, Nagy Iván hagyaték, VIII. 7d.24.d.74. Köszönöm Szilágyi Mártonnak, hogy erre a listára felhívta a figyelmemet.

⁵¹ Hadtörténelmi Levéltár IV. 40. 5. pallium, megállapíthatatlan hovatartozású vegyes iratok a 228. r. számú iratcsomóból K 161/a. Köszönöm Farkas Katalinnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta e listát. Vö.: Farkas: *Magyar függetlenségi törekvések*, f. 62.

⁵² A lista dualizmuskori utóéletéről lásd: Deák: *A besúgók és a közvélemény*, 23–25.

⁵³ *Egy régi feljegyzés*. Magyarország, 12. évf. 285. sz. 1905. nov. 21. 4–5. E cikkre Buzinkay Géza hívta fel a figyelmet Magyar Nemzet belső írásában.

resztnév monogramját találjuk 7 családnév után. Egy fő, a „szervita barátok főnök” (azaz Ackermann Ignác, 1863⁵⁴) nem kerül megnevezésre. Mindemellett 60 fő egyértelműen azonosítható. A Thallóczy-lista szinte teljesen megegyező német nyelvű változata a Batizfalvy-féle listának. Ugyanazon sorszámozás, ugyanazon nevek, ugyanazon foglalkozás-megjelölések s ugyanazon megjegyzések találhatók ott.⁵⁵ Nagyon jól mutatja ezen listák létmódját, ahogy Thallóczy zárójelben kiegészíti a szöveget saját, túlnyomórészt későbbből származó információival az általa ismert személyekről, például „Alois Szabó Professor (magán n. int. tulajdonos Palotán)”. Egy érdekes személyes észrevételt-hozzáátoldást is tesz. „Dolanszky zálogházi tiszt” az ő listáján így szerepel: „Dolánszky *Beamter des Versatzamtes* (apámat is feladta)”. A többi szöveges magyarázat is feltételezhetően a másolási lánc különböző pontján született, de miközben Thallóczy pedáns filológusként zárójelekkel elkülönítette saját szövegét és a másolt szöveget, a korábbi másolók nem feltétlenül voltak ilyen gondosak.

A lista eredetileg feltehetőleg – ahogy azt az 1860. végi harminckilenc neves lista is bizonyítja – jórészt csak nevekből (talán foglalkozás-megjelölésből) és fizetési összeg megjelölésekből állt, ezt a formát örököltette ránk a Nagy Iván hagyatékában levő névsor és a Hadtörténelmi Levéltár listája. Megtalálhatók itt is a foglalkozás-megjelölések, bár helyenként más szerepel ugyanazon névnel, s a nevek sorrendje is némelyest eltér a többi lista sorrendjétől. Ugyanakkor a névírásban megfigyelhető pontatlanságok (a fentemlített Reisinger ezen a listán például „Raininger”, a Batizfalvy-listán szereplő Máró Lajos itt „Murs Lajos”) arra utalnak, hogy azok akár évtizedekkel később kerültek lejegyzésre. Ugyanez mondható el még nyomatékosabban a Magyarország által közölt listáról is, miközben az ott közölt lista szerkezete, a fellelhető szöveges megjegyzések a Batizfalvy-lista fő vonalait követik.⁵⁶

A kéziratok másolása, továbbadása, újabb másolása persze szinte elkerülhetetlenül bizonyos szövegromlással járt itt is, jónéhány névnek más-más változata szerepel a listákon. Példa lehet erre a Batizfalvy-listán 65. sorszámmal szereplő „Polátskó György harangozó”, aki Thallóczy iratában „Polatsek, *Messner*”-ként [„egyházi”-ként] került lejegyzésre, míg a Nagy Iván hagyatékban foglalkozás megjelölés nélkül „Polatko”-ként találkozunk vele. De helyenként nemcsak a neveket olvasták és írták tévesen. A Magyarország által közölt listán például „Török János pesti hírnök szerkesztő” helyett „Török János pesti mérnök, szerkesztő” szerepel, hogy azután Tábori listáján csak „Török mérnök”-ként szerepeljen, ahogy például Déry (Mráz) Mihály „Demurás Mihály kórházi pap”-ként. Még az olyan, az 1860-as években a politikában jártasok számára ismerősen hangozható nevek is hibásan szerepelnek Táborinál, mint a helytartótanácsosok nevei, „Mihályffy N. János, volt helytartótanácsnok” (Mihályi Gábor), „Jelenszky Döme” (Joanesko Döme). De Zádor György hét-személyes táblai ülnök neve helyett is csak ennyi áll: „Nádor”. Nyilvánvalóan már olyan

⁵⁴ *Magyarország tiszti névtára 1863*. Pest, é. n. XVI.

⁵⁵ A megjegyzések között csak egyetlenegy nem felel meg a Batizfalvy-féle magyar szövegnek: „Máró Lajos, kevés ideig honvéd volt, aztán besoroztatott osztrák cserepár káplárnak, Maróthynak írja most magát, lakik Budán Krisztinaváros országuton Atillához címzett házban, mint szorgalmas denuncians kap ...”; „*Ludwig Máró gew. Honvéd, dann ungar. oest. Infanterie Corporal, er nennt sich jetzt Maróthy und ist ein fleißiger Denunziant ...*”

⁵⁶ Egy esetben teljesen új információt is találunk itt: a Batizfalvy-listán szereplő „Sternek zsidó korcsmáros” itt a következőképp szerepel: „Sternek D. koscher korcsmáros, ahol a zsidókat ellenőrizték”.

személyek tollán keresztül maradt ránk itt a lista, akik már egyáltalán nem ismerték az azon szereplő személyeket.⁵⁷

Mi bizonyítja, hogy ez a 77 fő nevét tartalmazó lista az 1860. végi listákra vezethető vissza? A név szerinti egyezés az általunk ismert egyetlen 1860-as lista és a „kanonizált” apokrif besúgólista között nem túlságosan nagy: 4 fő (Alkér, Bartl, Emmerling, Murgács – mindannyiukat említettük már). Ugyanakkor bár az 1860-as listán nem szerepelnek fizetési összegek, de Mecséry kísérő leveléből kiderül, hogy eredetileg azok is álltak a nevek és foglalkozás-megjelölések mellett, mégpedig hasonlóan nagyok. Az is bizonyíték lehet, hogy – miként a szöveges magyarázatok egy része bizonyítja – néhány személy rovására az 1867-es listán is 1860–1861-et megelőző időszakban elkövetett denunciaciókat írtak: Jubál Károly, Sárközy Soma vagy Noszlopy Gáspár beárulását; de az 1850-es évek első éveire köthető a listán szintén szereplő Festetics Leó gróf (1852. május és 1854. december között a Magyar Nemzeti Színház intendánsa) vagy Gyulai Gaál Ede császári biztos politikailag aktív időszaka is. Továbbá emlékeztethetünk arra is, hogy az ismert hat változat közül három címében is megőrizte az 1860–1861-es esztendőket.

Ugyanakkor a rajta szereplők társadalmi összetételét illetően nagyon más jellegű ez az 1867-ből ismert lista a Vörös Antal-féle listához vagy az 1860-as harminckilenc fős besúgólistához viszonyítva, tehát a névsor a provizórium éve alatt mindenképpen jelentős módosulásokon esett keresztül.⁵⁸ A súlypont ebben ugyanis egyértelműen a volt és főként a provizórium ideje alatt működő állami hivatalnokokon van. A helytartótanács 21 világi tanácsosa közül Havas Józsefet, Dobrzansky Adolfot, Mihályi Gábort, Kottasevits Jánost, Ribáry Józsefet, Hrabovszky Zsigmondot, Joanesko Dömét és Köbling Nándort találjuk itt. Rajtuk kívül mindenekelőtt az igazságszolgáltatásban szerepet vállalók szerepelnek feltűnően sokan: Fabinyi Teofil (hétszemélyes tábla bírja 1861. januártól, de augusztustól már előadó az udvari kancellárián), Forgách Sándor gróf (cs. kir. kamarás, váltófőtörvényszéki tanácsos az 1850-es években), Heranus János (hétszemélyes tábla váltóosztálybeli iktatója 1862. augusztustól), Medecz József (pesti váltótörvényszék kereskedelmi ülnöke 1863-ban), Monaszterly Sándor (a királyi tanács ülnöke 1862. májustól), Szekrényessy András (a pesti országos főtörvényszék alelnöke), Török Bálint gróf (az 1850-es évek végén az úrbéri törvényszék elnöke, 1861. januártól a hétszemélyes tábla bírja), Zádor György (a hétszemélyes tábla bírja 1861. januártól). Találkozunk rendőrségi alkalmazottakkal: Thaisz Elek főkapitánnyal (1848, 1861, 1865–1884), Bizenti Frigyes rendőrbiztossal, főkapitánnyal (1861–1865), Stadler Endrével, a bel- és lipótvárosi alkapitányság vezetőjével az 1860-as évek elején, Gruber Rezsővel (1863-ban a főkapitányi hivatal tollnoka), Korsovez Sámuellel (1850-es évekbeli civil rendőrrel)⁵⁹, de szerepel itt például Radnótfáy Sámuel, a Nemzeti Színház igazgatója (1862–1869) is. Továbbá felbukkan a zálogház igazgatójának, Dolanszky Ferencnek vagy Gebhardt Károlynak neve, aki a pesti cs. kir. fővámhivatalnál volt főhivatali tiszt 1862 májusától.⁶⁰

⁵⁷ Táborinál is találunk egyedi, a többi listán nem található magyarázatokat: „Bartl János, női kémei segítségével”, vagy „Kükky kávé, aki Vachotot [Sándort] is följelentette”; „Reisinger, lutrivezető, gróf Zichy [Nándor] följelentője”.

⁵⁸ A Vörös Antal-féle lista és a „77-es lista” csak két közös nevet tartalmaz: a már említett Bartl János és Zeilinger János vendéglőst.

⁵⁹ A listákon a következő alakban szerepel: „Korsove” (Batizfalvy), „Korsoos” (Nagy Iván), „Korsoos” (HtL), „Horsove” (Magyarország)

⁶⁰ *Magyarország tisztí névtára 1863*, id. mű

Nem hiányoznak persze azért a főváros tekintélyes polgárai sem. Ezen a listán a Pest városi községtanács 1850–1861 közötti tagjai közül négy szerepel (Burghardt Ferenc orvos, Havas Ignác orvos, a hivatalnokok között már említett Medecz József kereskedő, Emmerling Károly szállodatulajdonos, az utóbbi csak 1858-tól), az 1848-as, 1861-es, illetve 1867-es bizottsági tagok között pedig 11 (Aul József házbirtokos, Déry (Mráz) Mihály, Emmerling Károly, Fabinyi Teofil, Halász Géza, Havas Ignác, Medecz József, Szabó Alajos dr. orvos, Török János lapszerkesztő, Wimmer Antal házbirtokos, Zeilinger János vendéglős), ahogy Rottenbiller Lipót polgármester (1848–1849, 1860–1861, 1865–1867) is.⁶¹ Az 1861 utáni tanácsnokok közül két fő tűnik fel a listán: Alkér Antal és Popovits Sándor ügyvéd. Két városi tanácsi írnokkal is találkozunk: Bayer Antallal (de egyes listákon keresztnéveként Károly áll) és Gyurkovics Sándorral.⁶² Csupán egyetlen megyei tisztviselő szerepel viszont az azonosított nevek között: Kristóffy György megyei írnok (a Batizfalvy-lista szerint: „Kristóffy írnok egyszersmind kártyajátékos”). Nem hiányoznak a vendéglősök, kocsmárosok, kávéások: Baier József, Baier Károly, Bártl János, Emmerling Károly, Küche Mihály,⁶³ Mischl Ferenc,⁶⁴ Wimmer Antal, Zeilinger János. A kereskedők száma viszont nem jelentős: Herzberg Sámuel, Medecz József,⁶⁵ Reisinger Adolf lottózó vezető; kézműves mesterrel pedig egyáltalán nem találkozunk. Néhány orvos (Burghardt Ferenc, Havas Ignác, Herzog Hermann), illetve állatorvos (Szabó Alajos) itt is feltűnik, továbbá néhány ügyvéd: Lázits Péter,⁶⁶ Már Lajos⁶⁷, hogy a két nyilvánosház vezetőt, Luft Rézit és Glaser Marit se felejtjük ki a sorból. Az 1860 végén, 1861 folyamán terjengő besúgó névsorok tehát a provizórium éveiben alaposan „gazdagodtak”, bővültek, mindenekelőtt a provizórium éveiben hivatalnokoskodók neveivel, s aztán egy változat, úgy tűnik, kanonizálódott, s az utókorra az hagyományozódott. Érdekesként megemlíthetjük, hogy ezen a „végleges” változaton már szerepel 11 olyan személy is, aki 1861 őszén maga is a Nemzeti Kör tagja volt.

Ha a hivatalos iratokból kideríthető adatokkal vetjük össze ezen lista tagjait, hat fő esetében tudjuk megerősíteni a rendőrséggel való szorosabb kapcsolatot: Alkér Antallról már szót ejtettünk; Ignaz Marczigali pesti polgár, szabómester az 1850-es években ajánlotta fel szolgálatait a pesti rendőrigazgatónak s valószínűsíthetően alkalmazást is nyert; Adolf Dobrzanszky, a rutén nemzeti mozgalom ismert személyisége, az 1860-as években helytartótanácsos még az 1850-es években volt a kassai rendőrigazgató fizetés nélküli levelezője;⁶⁸ ifj. Kürthy János joghallgatót 1860 őszén alkalmazta ügynökként a pesti rendőr-

⁶¹ Schmall Lajos: *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez*. Budapest, 1899. 1. köt. 269–279. Köszönöm Gajáry Istvánnak, hogy erre a forrásra felhívta a figyelmemet.

⁶² *Magyarország tiszti névtára, 1863*, 178–179.

⁶³ A listákon a következő alakban szerepel: „Kukka kávé” (Batizfalvy), „Kühe kávé” (Nagy Iván), „Kükke” (HtL), „Kükke Cafétier” (Thallóczy), „Kükke kávé” (Magyarország), „Kükky kávé” (Tábori)

⁶⁴ A listákon a következő alakban szerepel: „Mischl I.” (Batizfalvy), „Richl I.” (Nagy Iván), „Nichl J.” (HtL), „Mischl J.” (Thallóczy), „Miskei S. vendéglős” (Magyarország).

⁶⁵ A listákon a következő alakban szerepel: „Medesz József” (Batizfalvy), „Medecz” (Nagy Iván), „Medecz Josef” (HtL), „Meden József” (Magyarország).

⁶⁶ A listákon a következő alakban szerepel: „Láritz Péter ügyvéd” (Batizfalvy), „Lázits Péter ügyvéd” (Nagy Iván), „Lázits Péter ügyvéd” (HtL), „Peter Lázics Advokat” (Thallóczy), „Lazarits Péter ügyvéd” (Magyarország), „Hazarits Péter ügyvéd” (Tábori)

⁶⁷ A listákon a következő alakban szerepel: „Máro Lajos” (Batizfalvy), „Murs Lajos” (Nagy Iván, HtL), „Maró Lajos” (Magyarország).

⁶⁸ Marx kassai rendőrigazgató jelentése Kempenhez, Kassa, 1853. máj. 27. (német nyelvű) HHStA, IB BM 436/1850.

igazgató;⁶⁹ Szekrényessy András 1854-től a pesti országos főtörvényszék tanácsosa, majd 1860 nyarától alelnöke volt, jelentései 1860 elejétől kezdve maradtak fenn a bécsi államrendőrségi iratanyagban, de Vay Miklós báró kancellár iratai között is; valóban informatori tevékenységet végzett, jöllehet minden bizonnyal nem pénzbeli fizetésért, hanem hivatali előmenetelének előmozdítása végett; Török János lapszerkesztő valóban a kormányzat bizalmi embere volt, de ez közismert tény volt. Formális besúgóí tevékenységről mindemellett az ő esetében minden valószínűséggel nem beszélhetünk.⁷⁰

Mindenesetre az biztos, hogy a névsorok címével ellentétben a lista nem vezethető vissza valamely „hivatalos” összeírásra. Mutatja ezt az is, hogy nyilvánvalóan évekig tartó folyamat eredményeként öltött végleges formát, hiszen az 1850-es évtized első éveiben állítólag elkövetett besúgásokat és a rákövetkező évtized közepén elkövethető „bűnöket” egyaránt felrótt a megvádolt személyeknek, ami önmagában kizárja, hogy egyetlen időpontban papírra vetett listával legyen dolgunk. Mint láttuk, valóban szerepeltek azon olyan személyek, akiknek összeköttetései a politikai rendőrséggel a fennmaradt hivatali iratok fényében biztosra vehetők. De az ő esetükben is jórészt olyan személyekről volt szó, akik a közvélemény előtti megnyilvánulásaikban is a bécsi kormányzat szimpatizánsaiként léptek fel, s ez elmondható a listán szereplők jórészeről, ha nem is mindenkiről. Ez persze nem zárja ki, de nem is valószínűsíti titkos informatori alkalmazásukat. A feltűnően nagy számú városi és kormányhivatalnok jelenléte a névsorban különösen erősítheti kételyeinket, hiszen ők éppen pozíciójukból adódóan a kormány elkötelezettjeiként nemigen lehettek alkalmasak titkolt vélemények kifürkészésére.

A lista hitelességét továbbá alaposan megkérdőjelezi az is, hogy az évi összköltségeket s persze ezzel együtt az egy-egy besúgónak biztosított összeget is hihetetlenül magasra teszi, s ebben teljesen egységes a rendelkezésre álló hat változat. A Nagy Iván-féle lista és a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött lista az összköltségeket évi 127 ezer Ft-ra becsüli, a Thallóczy-lista 130 900 Ft-ra, a Magyarország szöveghírléke pedig végösszegként 128 900 Ft-ot ad meg. Egy-egy névhez a listák évi 300–5000 Ft fizetést rendelnek hozzá. Az 1850-es években ezzel szemben a besúgói „átlagfizetések” havi 30–40 Ft körül mozogtak, egy-egy kivételes esetben emelkedhetett ez 100–120 Ft-ra. 1860-tól kezdve persze a kockázat növekedésével emelkedtek a tarifák is, Worafka rendőrigazgató három legjobban fizetett ügynöke 1861-ben havi 300, 200, illetve 120 Ft-ot kapott.⁷¹

Vezerle visszaemlékezése is árulkodik arról, hogy maguk a kortársak sem tekintették ezeket a listákat teljes mértékig hihetőknék; nyilván mindenki rokon- és ellenszenvei alapján döntött arról, kinek a besúgó létének ad hitelt, s kiének nem. A „meglepő nevek” jelenléte épp azt jelenti, hogy a besúgólista hosszú utóélete ellenére olyan személyiségek, mint például Rottenbiller Lipót esetében a róluk a közvéleményben kialakult képre nem nyomta rá tartósan bélyegét az e listán való szereplés.⁷² Ellenpéldaként említhetjük azonban Thaisz

⁶⁹ Worafka pesti rendőrigazgató jelentése Mecséryhez, Pest, 1860. okt. 28. HHStA, IB BM 26/1860. Az ő neve mellett feltüntetett évi 600 Ft-nyi fizetés meg is felelt az ő – legalábbis 1860 őszén kapott – díjazásának.

⁷⁰ Róluk bővebben lásd: Deák: *A besúgók és a közvélemény*, 19–21.

⁷¹ Worafka jelentése Mecséry rendőrmíniszterhez, Pest, 1861. júl. 25. HHStA, IB BM 59/1861.

⁷² A levéltári iratok ugyanakkor fényt vethetnek egyes személyek esetében olyan körülményekre, amelyek magyarázhatják a listára való felkerülést. Rottenbillerrel mint még hivatalban lévő polgármesterről például a következő jellemzést adja Károlyi László, a helytartótanács helyettes elnöke 1861. október közepén: „Ő határozottan 1848 év felé hajlik, de azon jellemmel bír, hogy sem egy, sem más helyen nem kívánja a dolgot elrontani. Pillanatnyi benyomásoknak könnyen enged, és mindenkor számítt. A közvéleménnyel dacolni, népszerűségét kockára vetni vagy félreismerést el-

Elek nevét, akihez a rendőrbesúgó múlt toposza szinte elválaszthatatlanul hozzátapadt, persze nem önmagában e listának köszönhetően, hiszen a közvélemény már 1864-ben is azt suttocta, hogy Thaisz volt az egyik árulója a Nedeczky István–Beniczky Lajos szervezkedésnek⁷³, annak ellenére, hogy a történeti kutatásoknak ebben a vonatkozásban mind-ezideig nem sikerült terhelő adatokat találniuk Thaisz egyébként valóban „rovott” életútjában.⁷⁴

1867-ben, ahogy 1860–1861-ben sem kapott a közvélemény segítséget az új kormányzó elittől a megelőző kurzus rendőrügynökeinek felderítésében. Ennek hiányában az a lelkesen terjesztett és hitelesnek tekintett besúgólistákkal sokkal inkább arra volt képes, hogy a megelőző kurzus népszerűtlen, joviális támogatóit kompromittálja, minthogy titkolt kollaboránsait felfedje. A bécsi rendőrminisztérium és a helyi rendőri szervek informátorainak túlnyomó többsége sikeresen elkerülte a lelepleződést, miközben kétségtelenül sokan kerültek fel a listára politikai, személyes stb. antipátiák nyomán. Az apokrif listák végeredményben leginkább arra deríthetnek fényt, milyen kép élt a besúgókról a közvéleményben, kiket gyanúsítottak leginkább efféle tevékenységgel, s nem arra, kik is szolgáltattak „hivattá szerűen” információkat polgártársaikról a rendőri hatóságoknak.

A „hivatalos” besúgólista

Steier Lajos Beniczky Lajosról írott könyvében 1924-ben megemlékezett egy hivatalos ügynöki listáról a bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* anyagából „Feljegyzések azokról a sze-

túrni sem kedve, sem ereje nincsen. Minél fogva tagadhatlanul áll az, hogy tőle a fennforgó válságos viszonyok között a kormánynak pártolást várni merőben önámítás volna. Azon vádat mindazonáltal, mintha ő szítná titkon a kormány elleni megelégedetlenséget, reá fogni mégsem merném. Sőt meg vagyok győződve, ha a közvélemény súlya nem nyomná, hajlandó volna mint rendszerező ember azt adandó esetben pártolni is, midőn most inkább csak negatív szerepet játszik. Izgatásairól semmi legkisebb tudomásom sincsen, sőt vele való érintkezéseimben egy nemét a lojalitásnak – mely szintoly távol van a servilismustól, mint az erőszakolástól, találtam fel benne. [...] Koller királyi biztos Úrral, amennyire tudom, ő egyébaránt bizodalmas lábon áll, de tapasztaltam, hogy egy neme a rivalitásnak, mely előbbi időből maradt fenn, létezik köztök, egyik a másiknak nem éppen buzgó barátja.” Károlyi sorai magyarázatot adhatnak arra, hogy Rottenbiller óvatos lavírozásával miért ébreszthetett gyanút a nemzeti ellenállás iránti lojalitásával kapcsolatban. Károlyi László, a helytartótanács helyettes elnökének jelentése Forgách Antal gróf magyar kancellárhoz, Buda, 1861. okt. 15. MOL D 185 1861:1041. Egy másik jelentés pedig a politikai viharok közepette a leginkább a zavartalan üzleti ügymenet iránt aggódo agg Emmerling Károly képét villantja fel. 1861. október közepén szerencsétlenségére az ő szállójában, az István főherceg szállójában szállt meg Pest megye újonnan kinevezett királyi biztosa, Kapy Ede, aki maga írja le, milyen bősziült hangulatban vette körül kődobáló és kiabáló tömeg a szállót a védelmére kirendelt katonaság ellenében is. „A szálloda lépcsőin vendéglősom leírhatlan aggodalommal értesített, hogy az éppen nála volt városi kapitánytól azon tudósítást vette, miszerint az ifjúság a kávéházakban csoportosul egy nagyszerű macskazenének végrehajtására – könnyek között, majdnem letérdelve rimánkodván, hogy távolítsam el ezen kellemetlenséget házától, mert az egészről a katonaság is értesítve lévén, attól lehet tartani, miszerint a számos ingerlések által felbőszült katonaságnak fellépése véres következményeket maga után vonand.” Kapy Endre Pest megyei királyi biztos jelentése Forgách Antal gróf magyar kancellárhoz, Pest, 1861. okt. 19. MOL D 185 1861:1049.

⁷³ Worafka jelentése Mecsey rendőrminiszterhez, Pest, 1864. márc. 18. (német nyelvű): a városban híresztelik, hogy a szervezkedést Almásy Pál árulta el, de sokak szerint Thaisz a bűnös. HHStA, IB BM 2041/1864. Vö. Beniczky Lajos bányaavidéki kormánybiztos és honvédezedes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról. S. a. r. Steier Lajos. Budapest, 1924. 716.

⁷⁴ Thaisz szerepéről a szervezkedésben lásd legutóbb: Farkas: *Magyar függetlenségi törekvések*, 181.

mélyekről, akik az állami rendőrségi pénzalapból nyugdíjban, kegydíjban, időszakos támogatásban vagy ehhez hasonlóknak részesülnek” (*Notizen über Individuen, welche Pensionen, Gnadengaben, periodische Unterstützungen u. dgl. aus dem Staatspolizeyfonde beziehen*) címmel, idézte abból a Nedeczky–Beniczky szervezkedés fő árulójára, Asbóth Lajosra vonatkozó passzust, anélkül azonban, hogy az irat pontos lelőhelyét, illetve az azon szereplő többi személyt megnevezte volna.⁷⁵ Steier ezen túlmenően rendőrinformatorként megemlíti még Buda Sándort, Gelich Károlyt és Viola Károlyt.

Katona Tamás a Magyar Nemzet hasábjain folytatott, már említett vitában azt írta, Klebelsberg Kunó özvegye évtizedekkel később úgy emlékezett vissza, hogy férje kérte Steiertől a lista teljes közlésének mellőzését, mivel számos prominens alak, például a színész Egressy Gábor is szerepelt rajta. Ezt követően Katona megnevezi még Asbóthon kívül Buda Sándort a listán szereplők közül. Bajzik László nyomába eredt ezen listának, újra megtalálta eredetijét Bécsben, keletkezését 1867 második felére datálta, de a pontos lelőhely megadását ő is elmulasztotta. Annyit árult el, hogy ez egy huszonhat névből álló lista, de rajta csak két magyar neve áll: Görgey Artúr és Péchy Ferencé. Megjegyzi azonban, hogy a levéltári gyűjtődobozban további akták alapján talált még anyagot Wargha Istvánra, Buda Sándorra, Gelich Richárdra, Békessi Márkra, Lászlóffy Antalra, Szekulics Istvánra vonatkozóan. Frank Tibor két évvel később Zerffy Gusztávra vonatkozó kutatásai fényében megerősítette Katona Tamás információjának lehetséges hitelességét, utalva arra, hogy Egressy 1850-ben Törökországban valóban kapcsolatban állt Gabriel Jasmaggal, az osztrák titkosszolgálat keleti összekötőjével.⁷⁶ Mi is a helyzet tehát ezzel a történelmi vitákban említett „hiteles” listával?

A „Feljegyzések azokról a személyekről, akik az állami rendőrségi pénzalapból nyugdíjban, kegydíjban, időszakos támogatásban vagy ehhez hasonlóknak részesülnek” listát valójában 1867 tavaszán–nyarán állították össze Friedrich Ferdinand Beust gróf osztrák miniszterelnök utasítására, aki a rendőrmisztérium 1867. májusi feloszlata után átvette a rendőri ügyek irányítását, s – amint arról már szó esett – az informatori hálózat költségeit is radikálisan csökkenteni kívánta.⁷⁷ Ahogy a névsor címe is mutatja, itt nem az aktív informátorokról van szó, hanem azon személyekről, akik bármely jogcímen – s ez nem feltétlenül informatori múltat jelent – rendszeres juttatásban részesültek. A Magyarországgal kapcsolatba hozható személyek ezen a listán a következők:

Asbóth Lajos honvéd ezredes (évi 1200 Ft s fiának tanulmányai idejére, 1868 végéig még 600 Ft)⁷⁸,

Görgey Artúr (évi 4000 Ft, amely az internálásban élő Görgey létfenntartását fedezte),

Péchy Ferenc cs. kir. kamarás (évi 630 Ft, még 1848–1849-ben szerzett érdemek alapján)⁷⁹,

⁷⁵ Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos, 706–707., 726.

⁷⁶ *Min dolgozik Frank Tibor történész?* Magyar Nemzet, 35. évf. 247. sz. 1979. okt. 21.

⁷⁷ „*Notizen über Individuen, welche Pensionen, Gnadengaben, periodische Unterstützungen u. dgl. aus dem Staatspolizeyfonde beziehen.*” Keltezés nélkül. „Entlassene Konfidenten”. HHStA, Informationsbüro, Annexe, Karton 21. Ugyanitt található egy 16 fős lista is, ugyancsak dátum nélkül nagyon hasonló címmel (Verzeichniß jener Individuen, welche aus dem Staatspolizeifonde Pensionen, Gnadengaben und fixe Unterstützungen etc. beziehen.” Ez utóbbi tartalmazza azt is, hogy az illető az adott pillanatban mekkora összeget kapott, s hogy arról az összegről mikor történt uralkodói döntés.

⁷⁸ Asbóth 1864-ben a Nedeczky–Beniczky-féle szervezkedés leleplezéséért egy összegben már kapott 5000 Ft-ot. Vö. Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos, 727.

Gabriel Jasmagy (évi 1050 Ft – a már említett, többek között a törökországi magyar emigráció körében kifejtett ügynöki összekötő szerepéért)⁸⁰,

Ludwig Lewis (évi 400 Ft – pontosan nincs megnevezve az ok)⁸¹,

Karl Štúr (évi 70 Ft – pontosan nincs megnevezve az ok)⁸².

Ezen lista mellett azonban olyan névsorok is fennmaradtak ugyanennek a takarékosági láznak köszönhetően az államrendőrség iratanyagában, melyek 1867 tavaszán–nyarán még javában aktív ügynökök nevét tartalmazzák, s melyek érdekes módon eddig nem keltették fel a kutatók figyelmét.⁸³

Ezek az összeírások Pestről nyolc bizalmas levelezőt tartanak nyilván:

Gelich Richárd volt honvédtábornokot, az 1861 elején Pesten megalakult honvédegyleti választmány tagját, fedőneve: Gruber, havonta 150 Ft-ot kapott.⁸⁴

Szekulics István volt honvédezredest, az első magyar biztosítótársaság alkalmazottját, aki havonta 80 Ft-ot kapott.⁸⁵

Karl Czappel újságíró, aki 1865 októbere óta volt levelező, havi 100 Ft honoráriumot kapott (ő egyúttal a pesti rendőrigazgató informátorai között is szerepelt).

Franz von Gyra lovagot, Adam von Gyra lovag honvédezredes fiát, aki korábban osztrák császári katonatiszt volt, majd piemonti katonai szolgálatba állt. 1866-ban Párizsban tett értékes bejelentéseket az osztrák követségen a poroszországi magyar légióról, ezt követően térhetett haza. Fedőneve: Ujváry, havonta 400 Ft-ot kapott.⁸⁶

⁷⁹ Pest-Pilis megye volt főispánja 1848 előtt, 1848-ban lojális szolgálatai elismeréseképpen évi 1200, illetve később 1500 Ft-ban részesült, az összeget azonban 1852-ben évi 600 Ft-ra mérsékeltek.

⁸⁰ Jasmagyról lásd: Frank Tibor: *Egy emigráns alakváltásai. Zerffi Gusztáv pályaképe, 1820–1892*. Budapest, 1985. 46–48.

⁸¹ Vö. Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. 7. köt. Budapest, 1900. 1164–1167. Lewis már 1848–1849-től kezdve több rendőri szervvel is „bizalmi” viszonyba került Bécsben, majd Pesten. Az 1850-es években a pesti egyetemen az angol nyelv magántanára volt, 1860 után a magyarországi szabadkőműves szervezkedés ismert alakja. Kegydíját 1863 óta élvezte.

⁸² Karl Štúr a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjének, L'udovit Štúrnek a fia, a 62. gyalogezred tisztje. A garnizon lelkesének javaslatára engedélyezte számára Mecséry rendőrminiszter havi 7 Ft kifizetését. A feljegyzésből nem világos, miféle szolgálatokat ismertek el ezzel.

⁸³ Alapvetően három levéltári jelzet alatt található iratanyagra támaszkodva, az egyes akták információit mozaikként egymás mellé téve lehetséges felrajzolni a rendőrminisztérium magyarországi levelezőinek körét: Aktacsomó cím nélkül. HHStA, IB BM 2363/1867.; „Entlassene Konfidenten.” HHStA, IB Annexe, Kt. 21.; „Konfidentenberichte.” HHStA, IB Annexe, Kt. 22–26.

⁸⁴ Vö. Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. 3. jav. kiad. Budapest, 2000. 353. Gelich rendőrügynöki voltát már régóta ismeri a szakirodalom. Vö. Károlyi Árpád: Előszó. In: *Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka*. S. a. r. Dr. Károlyi Árpád. Budapest, 1921. 16., 41.; Tábori Kornél: *A pesti kémrendszer*, i. m.

⁸⁵ Szekulics rendőrügynök voltát szintén felfedte már a történeti szakirodalom. Vö. *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852*. Kiadja Jánossy Dénes. Budapest, 1924. 1. köt. 1.

⁸⁶ A róla fennmaradt rendőrségi feljegyzés szerint a 33. gyalogezrednél szolgált, majd „könnyelmű csatangelés” miatt a hadbírság négyévi nehéz fogságra ítélte. Ő azonban Piemontba szökött. 1866 augusztusában jelentkezett a párizsi osztrák követségen. Az uralkodó 1867 elején részesítette amnesztiában. 1866 szeptembere óta azonban már Pesten tartózkodott mint fezőr. Sikerral működött különösen „az emigráció diszkreditálásában”. Apjáról lásd még: görög nemzetiségű, ortodox vallású, 1849 után tizenkét évi várfogságra ítélik, 1852-ben kegyelmet kapott, ugyanabban az évben meg is halt. Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek*, 165.

Békessi (Friedner) Márk volt honvédtiszt és hírlapíró. Fedőneve: Friedner, havonta 100 Ft honoráriumot kapott.⁸⁷

Lichtenstein Ferenc Lajost, aki 1848–1849-ben a honvédhadseregben kormányfutár volt, majd emigráns, az 1860–1870-es években újságíró, 1867-ben a *Pester Correnpondenz* szerkesztője, csak közvetett úton állt alkalmazásban, honoráriumra sem volt rögzített.⁸⁸

„Peterffy”-t, valószínűleg Péterffy József volt honvédkapitányt, aki az 1860-as évek közepétől újságíró volt, 1865-től a *Die Debatte und Wiener Lloyd* munkatársa. Csak közvetett úton állt alkalmazásban, havi 150 Ft honoráriumot kapott.⁸⁹

„Schwarz”-ot, aki valószínűleg Schwarzer Ferenc magán elmeorvosintézeti tulajdonossal azonosítható. Ő csak közvetett úton állt alkalmazásban, fedőneve: Ludwig, honoráriumra havi 100 Ft. Őt azonban éles szemű elemzőként tartották számon, akire konkrét vizsgálatok nem bízhatók, tehát inkább politikai elemzőként, mint klasszikus rendőrügynökként „használták”.⁹⁰

Hat vidéki levelezőt tartottak nyilván ezek az 1867. tavaszi–nyári összeírások:

Anton Floszt Árokszállásról (Vas megye), havi 120 Ft honoráriummal.⁹¹

Wargha Istvánt Nagyváradról, aki 1848-ban a király személye körüli minisztérium alkalmazottja. A korona lelőhelyének felfedése után Londonban élt, ahonnan 1860 nyarán tért haza. Fedőneve: Adolf (Johnson), havi honoráriumra 125 Ft.⁹²

Szemes Györgyöt Nagyszombatról, aki ott volt katonatisztként rokkantmenház lakója volt már idős emberként. Időnként küldött híreket a városból, ezért negyedévente kapott 40 Ft-ot.

Terzich Lászlót Újvidékről, fedőneve Szabó, havonta 50 Ft honoráriumot kapott.⁹³

Nikolaus Astryt Pancsováról, aki korábban határőrségi tiszt volt Zimonyban, havonta 60 Ft-ot kapott.⁹⁴

⁸⁷ Vö. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 1. köt. Budapest, 1891. 770–772. A rendőrségi feljegyzések szerint 1862–1863-ban az erdélyi hadparancsnokság küldte bizalmas misszióba Romániába. 1865 óta tartózkodott Pesten, s 1866 eleje óta álltak vele rendszeres viszonyban.

⁸⁸ Vö. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 7. köt. Budapest, 1900. 1183–1186. Lichtenstein a kapcsolatot közvetlenül Ludassy (Gans) Mórral tartotta.

⁸⁹ Vö. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 10. köt. Budapest, 1905. 862–866. Peterffy a kapcsolatot közvetlenül Ludassy (Gans) Mórral tartotta.

⁹⁰ Vö. Horánszky Nándor: *A Schwartz-er-család a magyar tudományos életben. Biobibliográfia*. Budapest, 2000. 8–11. A rendőrségi feljegyzés szerint Schwarz(er) közvetlenül Leopold Mandl-lal állt levelezői viszonyban, aki a minisztérium bécsi bizalmas levelezője volt (fivére pedig a legsikeresebb párizsi ügynök).

⁹¹ A rendőrségi feljegyzés szerint galíciai születésű, 1849-ben a honvédseregben szolgált, az emigrációból 1852-ben amnesztiával tért haza. 1860-ig telekkönyvi hivatalnok volt. 1861 májusában Belgrádba küldték bizalmas misszióval, majd Galíciában vették igénybe szolgálatait. 1865 eleje óta élt Árokszálláson. Az utóbbi időben már nagyon „kényelmesen” teljesített csak, ezért már többször figyelemztették.

⁹² Wargha 1853-ban egy összegben már kapott 60 ezer Ft-ot szolgálataiért. Wargháról és a rendőrséggel való kapcsolatáról lásd: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 14. köt. Budapest, 1914. 1427., illetve Lukács Lajos: *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867*. Budapest, 1955. 78., 85–86., 106., 113., 120., 121.

⁹³ Korábban Győrben gyümölcskereskedő, Újvidéken egy nevelőintézetet működtetett. 1848–1849-ben is a bécsi kormányt szolgálta „sokféle módon”. Csak 1867 eleje óta állt a rendőrmisztérium „alkalmazásában”.

Buda Sándort Kolozsvárról, aki 1848-ban képviselő, 1849 után halálra ítélték, majd ítéletét 15 évi nehéz vasban töltendő sáncmunkára változtatták, 1856-ban szabadult. 1860 őszén Olaszországba szökött, s a magyar légión tiszte lett. 1862 óta állt kapcsolatban a minisztériummal, 1865-ben tért vissza Ausztriába. Jelenlegi teljesítményét jelentéktelennek minősítették, ennek ellenére havonta 200 Ft-ot kapott.⁹⁵

A bécsi levelezők között pedig a legnagyobb fizetést Ludassy (Gans) Mór kapta, aki újságíróként a magyar ókonzervatívok bizalmi embere volt, s az Apponyi György gróf által indított, már említett *Die Debatte und Wiener Lloyd* című lap főszerkesztője. Havi honoráriumára 333 Ft.⁹⁶

A Bajzik László által említett Lászlóffy Antal szamosújvári tisztviselő neve valóban előbukkan a fent említett összeírások egyikében, de vele a levelezői kapcsolat 1866 folyamán állt fenn, s akkor meg is szakadt.⁹⁷

Valóban igen bőséges információkat szolgáltatnak tehát számunkra ezek a hivatalos nyilvántartások, azonban – bár hitelességükhöz kétség nem fér – ezek a listák se a hön áhított, minden kétséget eloszlató hivatalos listák. Ugyanis azokra csak azon személyek nevét vették fel, akik az adott pillanatban a rendőrmisztériummal közvetlen bizalmi levelező kapcsolatban álltak, azaz a tartományi, kerületi rendőri szervek konfidenseit az adott időpontra vonatkozóan sem tartalmazták, visszamenő hatállyal pedig egyáltalán nem kívánták összeírni az egykori munkatársakat. Így aztán ezen listák és a csatolt információk alapján fontos és hiteles adatokhoz juthatunk az adott időpontban Bécsbe levelezőkről (még későbbi időpontokra vonatkozóan is, mivel a felfektetett aktákba gondosan bejegyezték a későbbi adatokat is), de e listák sem alkalmasak arra, hogy áttekintő képet adjanak a konfidensi hálózat kiterjedtségéről, személyi állományáról. Pusztán konfidens listák alapján tehát nem (sem) ismerhetjük meg a neoabszolútizmus rendőrségének tevékeny civil közreműködőinek teljes körét.

---

⁹⁴ Astry 1860 óta volt a minisztérium levelezője, de nevével az államrendőrség iratanyagában már a korábbi években is találkozunk. Szerbiai és határőrvidéki eseményekről küldött Bécsbe jelentéseket.

⁹⁵ Vö. *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Szerk. Pálmány Béla. Budapest, 2002. 162–164. Besúgó múltjáról lásd például: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos*, 710.

⁹⁶ Ludassyról az első fennmaradt feljegyzés 1864 júniusából keletkezett, nem tudjuk pontosan, mikortól küldött jelentéseket a minisztériumhoz. Két pesti levelezőt, Lichtensteint és Péterffyt is ő szervezte be, azok rajta keresztül tartották a kapcsolatot a minisztériummal, s kapták honoráriumukat.

⁹⁷ 1866 márciusában 200 Ft-ot, áprilisban pedig 100 Ft-ot utalnak ki számára, de egyúttal arra urasítják, hogy tudósításait szüntesse be. „Entlassene Konfidenten”. HHStA, IB Annexe, Kt. 21.

ÁGNES DEÁK

Lists of Informers from the Age of Neoabsolutism

Historical science in Hungary knows of four lists of informers from the age of neoabsolutism (1849–1865). The paper examines them one by one in an attempt to answer the questions: When, why and by whom were they compiled? How accurate are they? Who are listed in them?

The list found in the legacy of Antal Vörös, once a close colleague of Lajos Kossuth is trustworthy as it is based on official registers from the autumn of 1849. But it does not enumerate “classic” paid police informers but rather so called “social agents”, who openly supported the neoabsolutist regime which had suppressed the 1848-1849 War of Independence by military force.

In the autumn of 1860, there were two lists circulating simultaneously among Pest dwellers, one of them was a list of those who allegedly signed the ornamental tribute album for field marshal Julius von Haynau, commander-in-chief of the Austrian occupation army. According to the official investigation carried out at the end of 1860, however, those listed did not authenticate their “homage” with their own hand, and there was no evidence either that they knew of the fact that their name had been included.

Different versions of the other list distributed at that time listed, referring to police registers, the alleged police spies in Pest. These were circulating even in the years of the provisional period (1861–1865). By the spring of 1867 a list of 77 persons had been “canonized”, this version was distributed even in the age of Dualism by the opposition. But this list is not based on official registers, and there are only a few cases where espionage was proven.

Finally, in the spring and summer of 1867 Baron Friedrich Ferdinand von Beus, the Austrian prime minister ordered the official registration of the secret correspondents who worked for the ministry of police which had been dissolved in the meantime. This list, however, contains the names of those correspondents only who were active at the time therefore it cannot provide a general picture of the spy and informer network.